„ЗАСТАВА“ излази редовно: средом, петком и недељом, на целом табаку, а уторником на по табака.

ЦЕНА ЈЕ ОВА
за Аустро-Угарску:
на целу годину . . . . . 14 ф.
на по године . . . . . 7 „
на четврт године . . . . . 3 „ 50 н
на један месец . . . . . 1 „ 20 „
За Србију:
(у сребру.)
на годину 35 дин. на пола године 17½ дин.
на четврт године 9 динара.

ЗАСТАВА.

ОГЛАСИ рачунају се по 6 новч. од сваке врсте оваких ситних слова, а за жиг се плаћа по 30 новч. сваки пут.

ДОПИСИ шаљу се уредништву, а предплата и огласи администрацији „ЗАСТАВЕ“ у Нови Сад, у дунавској улици.
РУКОПИСИ не враћају се натраг.

Поједини бројеви листа у месту могу се добити по 10 пов. у трговини Љ. Стефановића и у књижари браће М. Поповића.

БРОЈ 113. У НОВОМЕ САДУ, У СРЕДУ 28. ЈУЛА (9. АВГУСТА) 1876. ГОДИНА XI.

СРПСКА СЛОБОДА — ЉУДСКИ НАПРЕДАК.

Некад су пророци предсказивали избраном народу, каква му судбина предстоји. Данас се држи, да неможе бити прорицања без просвете и науке. Само знанственим путем могу се одкрити тајне далеке будућности. Наука је пронашла законе, по којима се крећу звезде на небу, та наука у напред прорачуна помрачења сунчева и месечева, означи шта више место недокучених звезда, које се морају кретати око сунца према поредку општем, који је познат и утврђен.

Па наука може пронаћи и оне законе, по којима се креће живот народа у повесници светској. Закони моралног света, ако нису истоветни са законима материјалног света, оно свакако напоредо иду. Народни живот креће се по неком реду и правилу и само је стало до тога, да се та правила тачним посматрањем проуче и изнађу. На тај начин могла би се судбина народа у општим потезима у напред определити бар за извесно време неко. Као што повесничара називљу пророком, који је окренуо свој поглед у прошлост, те из оне таме вади на светлост садањости све тајне некадањег живота, тако се опет с друге стране вели, да је повесница учитељица живота, да се из прошлости може судити за садањост и — будућност.

Имајући на уму све то горе речено, ослањајући се на вечне законе материјалног и моралног света, можемо ми у главном предвидити исход ствари, која се данашњим источним заплетом решава. Према томе можемо у главном казати, да ствар хришћанске слободе не може никако подлећи азијском полумесецу. То би значило потискивање људског друштва у назадак, а то би се противило свеколиком досадањем историјском развитку. Истина, збивало се у повесници светској, да су догађаји поједини у крајевима појединим уназађивали народе ал то је бивало привремено и према целини друштва људског и према посљедицама коначним само привидан је назадак био, у самој ствари, у битности пак покретао се свет вазда у напредак. То јасно доказује један летимичан, површан поглед на стање људско, какво је данас и на оно, какво је било на пример пре стотину година само.

Па кад је известан напредак тај у људском животу, онда је у толико извесније оно, што је узрок, од чега зависи свеколико напредовање људско. Тај узрок пак, то је спољашња и унутрашња слобода. Само они људи и народи корачају напред, који без запреке спољне могу да развијају своје унутарње способности. Роб није кадар да изврши најплеменитију моћ своје душе, баш ону, која га уздиже над животињским светом, те с тога заостаје ил' га још господар гура у назадак. Најслободнији народи у свету: Грци и Римљани у старом добу, северни Американци нашег новог века, показали су уједно и најбржи и најогромнији напредак у свима гранама човечијег живота.

Наравно, да покрај те спољне слободе — да се са стране неспречава слободан развитак, — мора за само напредовање бити и других услова. И Мађари уживају таку слободу, ал Мађаре гоне страсти неоправдане, ограничена мнења и назори владају над Мађарима, те тако њихова власт, слобода и господство неможе дуговечно бити, и они ће морати и опет пасти под управу оних, који имају не само самообуздања, већ који знају вешто и друге обуздати. Кад ће дивље страсти давати правац, онда ће народи радије поднети једног великог, него млого малих тирана. Тако је пропала слобода Грка и Римљана, кад је њихову некадању чистоту нарави и грађанску врлину заменила похлепа, властољубље и таштина и кад су се ваљали у блату раскалашности. За напредовање се људско дакле иште не само спољна слобода, него и унутарња вредност, иште се наравствена снага и душевна даровитост, и само где тога двога имаде, само ту може сигурна напредка и развитка бити.

Како је слобода унутарња и спољна узрок сваком напредовању, а с м напредак вечни закон људског живота и развитка, то је јасно, да се струја слободе никако зауставити неможе вештачким начином којим. Кад тад, слобода мора једном преотети маха над глупости и суровом превласти, и уколико је дуже задржавана, у толико се после бујније креће и шири на све стране.

Па тако ће да буде и на балканском полуотоку. Да ће тако бити, може се видити и из тога, што данас ни сами Мађари не помишљају, да може Турчин овладати над српским народом по старомћефу своме. Мађари, ти најприснији пријатељи турски, па приповедају о некомпоправљању стања Хришћана у Турској. Наравно, колико ће по њиховом бити то поправљање, то је друга ствар, овде се само то наводи као један доказ више, да слобода хришћанских народа на балканском полуотоку мора победу одржати.

То нам посведочавају донекле и речи Гледстона, што их је говорио у енглеској доњој кући приликом велике расправе о источном питању. Тај вођа оне странке, која је противна данашњој владајућој странци, представник будуће енглеске политике на истоку, изјавио је између осталог, да га изненађује и да га боли, што види склоност, да се хоће да изазиље старо страшило о руској агресији и то сад, кад је Русија мирољубиво расположена. По Гледстону је резултат кримског рата био, што се на место протекције руске над хришћанским народима у Турској, супституцирала општа европска протекција. Други је велики резултат реченог рата био, што је велика Британија стекла право моралног посредовања у широком и гранатом питању: да ли су испуњене обвезе, које је Турска тад свечано учинила, да ће одстранити злоупотребе своје владе и да ће усрећити своје поданике благодети социјалне слободе? Морални отровни дах као д' почива над том земљом, и реформски пројекти, који су се у Цариграду измишљавали, промашени су усљед подпуне немоћи отоманског господства. Обећањма турске владе поверисмо ми благостање и срећу милијона људи; срећа и благостање тих милијона жртвовано је, и ми би сад требали да настојимо, да тако стање не потраје вечно. За управу провинција није турска влада дорасла и сад је у самој ствари то питање: да л' се турско политично врховништво може и у блажијој форми одржати. На завршетку вели Гледстон, да будућа политика Енглеске мора ићи на то, да се од Турске добије нешто више од простих реформских обећања. А саме роформске мере морају дисати духом напретка и самоуправе, Гледстон жели, да која европска велесила посредује пре, но што која ратујућа странка задобије одлучна пробитка.

Као што се види и у Енглеској, и у Аустро-Угарској непомишљају, да ствар слободе може бити предана мачу и огњу варварском. Ма и по невољи морају се неки државници да заогрћу у плашт човечности и тако да се пењу на висину, одакле је шири видокруг. То све собом доноси она велика морална моћ, што покреће целим светом, животом толиких народа. Који се народ ослонио на ту моћ, тај неће остати без пријатеља и савезника ни у материјалном ни у моралном погледу. И ти ће савезници у толико више важити, што ће моћи одрешеније деловати за ствар свету и праведну. Положај Русије у овом српском питању за то је тако господујућ' и свемоћан, што се у моралном потпомагању српске велике борбе позива на човечност и племенитост, што, руком на балчаку, уједно се наслања и на велики стуб људске слободе и људског развитка. Са тог становишта може пркосити безазорно својим политичким противницима и изнуђавати од њих оне уступке, које могу ићи у прилог српском ослобођењу и народној државности.

Прорицати се не може тако математично у моралном свету, јер закони тог света нису тако природном нужношћу прописани, као што су закони природе. И људска слобода имаде својег удела у развоју народном и људском. Ал' колико се може у главним потезима судити, колико се може означити према сенци, што је догађаји у напред бацају, толико је извесно, да српска ствар, ствар слободе овога пута никако Турчину подлећи не може.

У колико буде унутарња вредност нашег народа на балканском полуотоку јача, у појимању задатка светог свесније, сабранија и вољнија, у толико ће и победа над Турчином бити савршенија, слобода подпунија. То се све наравно у појединостима предвидети неможе, ал' то ће нам — скоро време показати.

Српски рат против Турске.

Од тимочке војске 23. јула. Непријатељ је у јучерањем бој у сузбијен на читав сахат из свог првашњег положаја на висовима Тресибабе. Бој је синоћ трајао до 8½ сахата у вече; а од јутрос наши су под војсковођом **Хорватовићем**, почели Турке нападати. Сад се резултат очекује.

Од моравске војске 23. јула. Јутрос у 4 сахата наши освојише утврђења код **Мрамора** према Нишу, и продреше у турски логор.

И отуда очекујемо даље извештаје.

Од ибарске војске 23. јула. Јуче у 4 сах. по подне баталион низама и око 800 арнаута изиђоше из Сјенице па почеше правити шанац пред Боровцем на Вапи, а то спрам нашег крајњег левог крила. Командант овог крила капетан **Мишковић**, са студеничким баталионом и са неколико чета из других баталиона и добровољаца, удари на Турке, те их разби и растера, ма да их потпомагаше и артиљерија са шанца на Дубињу. На страни непријатељској пало је преко 150 мртвих, а остали су побегли у Сјеницу. Наших је 7 погинуло, а 31 рањено.

Од тимочке војске 25. јула. Наша војска под командом пуковника **Хорватовића** бранила је одважно пуних пет дана своје положаје на Висовима Тресибабе противу непријатеља, претежнијег на броју. Изнурена непрекидном борбом, она је морала да остави положаје у којима се тако дуго и храбро борила; па је сад заузела теснац који лежи на путу из Књажевца у Бању.

Бадовинци 21. јула. Јуче (20. о. м.) трајало је цели дан пушкарање између бељинских Турака, понајвише позадних њихових чета и хајдучких босанских чета које су одавде пре две недеље послате у унутарњост Босне, да народ дижу и да уништавају турске транспорте и спречавају сваку комуникацију са осталим делом Босне. У први мах изаслато је било 450 самовољаца, да оваке чете саставе, до сада је њихов број јако нарастао ускакањем Босанаца. Овде их зову *„летеће чете.“* Воће су им *Ристо Ристић*, крајишњик босански, бивши четовођа у дринској војсци, поп *Перо* (из Црњева?) и *Зеко Павловић* из Херцеговине.

Бој се био на *Брезовоме пољу* иза Бељине, где Турци имају нека мала утврђења. Хајдуци су их напали иза бусија, и више пута су домамљивали Турке у шуму, одакле су се исти разбегавали са великим губитцима. Тог је дана уплењен један транспорт од више стотина говеда а и из околине бељинске претеривано је цели дан чопоровима. До сад има свега 600—700 крупне стоке што су јуче заробили.

Двојица су од хајдука рањени, за Турке се незна колико.

Исто је тако јуче била битка цели дан около *Малога Зворника*. 19. о. м. пред вече пређу Турци на шајкама из *Великога Зворника* у Мали у намери да нападну на нашу посаду, која се састоји из два баталиона Рађеваца I. и II. класе. Ови то осете и познавајући добро целу околину, нападну око поноћи на турски логор. Бој је био врло жесток и трајао је до сутра до подне. Турци су претрпили грдне губитке, многи су се подавили. Целокупни њихов губитак рачуна се на 1000 мртвих, рањених и удављених.

Пре пет дана дошла је овамо једна чета *Италијанаца* од 30 људи, који су добили за се и једну батерију. Осим њих било их је и више, који су пређе били дошли, допуштено им је на њихову молбу, да могу носити Гарибалдијеву униформу.

Овде има *много ђака с оне стране Саве.* Најбоље су се одазвали српски ђаци *из Загреба и Грацу* којих има више од 30. Од интелигенције и других свејевољаца највише има шајкаша. У прошломе броју од 8. о. м. умро је од тешке ране *Ђура Петровић* митровчанин, на самртној постељи био му је прочитан указ кнежев, да је за храброст постављен за официра. Он је био командант IV. баталиона својевољачког. Овај је губитак јако ожалостио његове војнике и његове пријатеље који су га необично јако воледи.

Данас је свршен и други мост преко Дрине, ради лакшег саобраћаја било је наређено, да се за шест дана награди. Наши вредни понтонери свршили су тај трудни посао за три и по дана.

Ово су новости за последњих 10 дана у колико сам се ја о њима могао известити.

— Дописник једног бечког листа пише из *Чачка* о **бојевима на Јавору**: Ја стојим на врх *Васкљева брда*, највише тачке планине *Јавора*, одакле се могу прегледати српске и турске позиције до *Сјенице*. С оне стране турске границе пукла је дивна равница, коју пресецају овде онде омањи брежуљци. Све су те брежуљке Турци утврдили, а осим тога су у самој равници подигли четири опкопа. Пред Сјеницом се дижу силни шатори, али ретко можеш видети ког турског војника. На равници нема ниједног јединог дрвета, само на обалама Кладнице, која пресеца поље у јаким вијузима, виде се пониске врбе, а на српској је страни густа шума. 12. јуна су Турци сву своју силу концентрисали код Сјенице. Бојна снага им износи на 8000 низама и исто толико нередовне војске. Сјеница сама утврђена је са 16 опкопа, а у сваком опкопу има по један топ. Осим тога имају Турци четири велика топа и четири мерзера.

Српска је војска сасвим на турској граници, а ступа напред.

12. јула у јутру пређоше Срби границу и заузеше положаје на по сахата од Јавора. Српске војске има свега 15.000 момака. Око пола 8 започе се жестока ватра у предстражама, која трајаше до 12 сахата у подне, док не дође артиљерија у ватру. Међу тим Срби ступише напред и продуже свој фронт од Кладнице до Сјеничког друма, на један сахат у дужину. Кад обе војске не беху једна од друге удаљене ни на 400 корака, отпоче ужичка бригада жестоко пуцати из пушака, на које стадоше и Турци пуцати; пуцњава је та трајала до пола 1 сахата после подне, по што су двапут Турци, а двапут Срби узалуд на разне тачке јуришали. У јуришу се особито одликовала студничка бригада. Око два сахата убојна линија протеже се на опкоп, који лежи с оне стране сјеничкога друма, и Студничани узеше опкоп на јуриш. Око 3 сахата се сва војска упусти у бој. Турци су имали на 6000 људи, те кад видоше, да су Срби надмоћнији, повукоше се иза опкопа. Срби покушаше тада нападај с коњицом, али немогоше успети. Међу тим дођу Турцима у помоћ два батаљона пешака, јако одељење артиљерије и коњице, тако да се Срби после боја од четири сахата морадоше повући натраг на Јавор.

Српска артиљерија је избацила 390 патрона, од којих само неколико остадоше без успеха; турска артиљерија је пребацивала и од 400 граната, које је избацила, једва се половина распрштa. Пешаци су им добро гађали и 200 мртви нешто више рањених Срба пало је од пушчаних куршума.

Турци имадоше на 2270 мртвих и рањених, од којих је највећи део побијен из топова.

Срби су имали свега 44 топа. Борба, која је бивала све слабија и слабија, престаде са свим дубоко у ноћ. Обе стране су задржале своје старе позиције. Сутра дан су покопавали мртве.

13. јула у вече видела се са висина Јаворових велика ватра око *Нове Вароши*. Веле, да је запаљено једанаест турских села.

Колико сам опазио, Срби не оскудевају у храни, хаљинама и муницији; шта више имају свега у изобиљу. Војници су храбри и један официр ми рече, да ће се борити до последње капи крви.

— Од кад је турска војска у Херцеговини онако љуто настрадала на Вучјем долу, у **Босни** су Турци збунили се и престрашили. О том пишу ово дана из *Сарајева*:

У след вести из суседне Херцеговине, полиција је све заостале Мухамеданце, који могу носити оружје, на добош искупила, па их хитно послала у *Мостар*. Валија је говорио им на поласку беседу, у којој се позива на храброст турског племена, и

[illegible] фонду.

на послетку рече, да очекује, да ће Мухамеданци своју славну прошлост увенчати још новим лаворима.

Башибозуци нису ни најмање били одушевљени, шта више нерадо су и полазили; у њиховим редовима ниси могао ни гласка чути, а свакоме се на лицу видело, да их страх хвата, кад и помисле какви их лавови очекују у Херцеговини. Ћутећки се кренуше на пут.

Од личне сигурности нема ни разговора у босанској престоници, и ако су ту све власти на окупу. Турци убијају хришћане у по дана сред најживље улице. Тако пре неки дан *нападне Турчин српског дечка, од својих дванаест година* на тако званој царској ћуприји, и невином детету *расече ханџаром прса на двоје*. Убијца оде мирно својим путем, јер полиција није ни до сад позивала на одговор мухамеданце за њихова недела према хришћанима, камо ли ће сад у овим бурним временима. Такви се призори понављају из дана у дан!

У сарајевској оружници нема пушака ни за лек. Све изањале кремењаче и циндерке пораздаваше војницима. Чета башибозука, која се ово дана кренула на пут, била је наоружана које старим пиштољима, које пак хаџарима и већим и мањим ножевима. Кажу, да ће их у Мостару даље наоружати, али је познато, да и у Мостару немају више ни једне једине пушке, која би била од потребе, као што немају ни овде.

Из Цариграда је стигла заповест, да се у свима вилајетским мошејима држе молитве за успех турског оружја.

— **Турска недела у Босни**. Из *Костајнице* пишу, да је тамо Фехим-ефендија пошао са групом Турака од села до села, убијајући и палећи. *Тако су претрпели страшну смрт у Ратковy 90, у Соколову и Павићу 150, у Первану, Тамару и Пискавцу 300, које одраслих, које деце.* Најлепше девојке одведене су као робкиње у харем Фехимов и Али-Сточевићев, а што је у селу остало, пограбиле су заптије. Исто је тако беснио Хаџи-Омер у Мајдану. Баш је био вашар. Он оде с Ибрахимом Курсовићем агом међу Турке, фанатиса их, измисливши, да је баш сад приспео транспорт рањених Турака. *Страховита кланица се отвори на тргу и премноги хришћани претрпеше мучну смрт.*

Исто така бездеља јављају и из Приједора.

— **О покретима црногорске војске** после Муктаровог пораза на Вучјем долу пишу из *Дубровника*: Како Црногорци бомбардују *Билећ* са четири топа, што су их заједно са муницијом отели Турцима у последњој битци, то се сад Билећ налази у великој опасности. Док је *Муктар-паша* још у *Плани* био, наредио је, да се храна из *Требиња* донесе у Билећ, али како иста није доспела на место, камо је одређена, то сад врло траљаво стоји с храном у Билећу. Осим тога је Билећ још и слабо утврђен, јер има само касарну утврђену двема кулама. Па нема ни воде. Те су околности принудиле Муктар-пашу, да са неколико батаљона низама и башибозука, који му још осташе у животу, крене из Требиња, те да похити у помоћ Билећу и ако је могуће, да се провуче како и до Мостара. Али на обадва друма, што воде из Требиња у Билећ, наиђе на војску *Пека Павловића*, која беше заузела јаке положаје, те се с тога Муктар-паша мораде повратити натраг у Требиње не извршив ни из далека оно, што је био наумио.

Муктар-пашу је на повратак морало и то принудити, што му је скроз деморалисана војска, која је још пре битке у Плану стигла, војници су као гладни вуци напали на пуне џакове жита, па су шакама грабили жито, да би се иоле заситили. Црногорци опколише Билећ једва на два дана после битке и те суботе већ су били покупили до 2400 остратуша што су их Турци на бојишту оставили.

Муктар-паша кад се повратио у Требиње, повукао је све таборе у варош и свуд у наоколо око вароши подижу се опкопи, може бити и за то, да би заварали Црногорце, те да ови не би опазили намеру Муктар-пашину, да се по што по то дочепа Мостара. То би му можда пошло за руком, да Црногорци нису пажљиви и опрезни.

Муктар-паша је у бој у на Вучјем долу одиста рањен, и то иза левог увета. Рана је доста лака, те је и сам могао учествовати, кад су Турци испадали из Требиња.

Људи, који долазе из оних крајева причају да силне лешине леже непокопане. Лешине те већ сад куже ваздух.

Што су Црногорци хтели, да Муктар-пашу одсеку од остале турске војске, то им је срећно пошло за руком. Друм од Требиња у Дубровник заузели су устаници и ништа се већ више из Дубровника не може послати за Требиње. Тако је Муктар-паши пресечен сваки излазак. Устаници су одузели конављанским хришћанима 60 коња с храном, што су их гонили преко границе за Турке, а исто тако и других 40 коња с храном.

— Из **Рушчука** пишу бечкој *„Преси“* под 14. јулом: Прекјуче у великој хитњи отидоше два батаљона редифе, који су били одређени за *Видин* у унутра у Бугарску, да стану на пут турским добровољцима, који долазе из *Дрежопоља*, јер ови на свом путу *не пљачкају и не пале само бугарска него и сама Турска места*. Кажу, да су пет коловодја ухватили, везали и у Цариград послали, и ту их обесили.

Јуче је из Цариграда дошло 1200 добровољаца у најбеднијем и најжалоснијем стању за Видин. Хаљине су им од грубог платна, а обуће скоро никакве и немају; исто тако не добише никакових капа и шињела.

Говорио сам с неким добровољцима, па ми се жале, што су се дали наговорити, да пођу у рат и веле, да никад не би на то пристали, да их нису ракијом опили, те тако нису могли ни мислити на последице. Кад сам им рекао, да ће у хладним балканским крајевима и у данашњем кишовитом времену требати шињела, одговорише ми: да су им у Цариграду говорили, да је у Србији много топлије, него у њиховој постојбини. У опште страшно очајавају. Шест добровољаца су путем скочили у Дунав и утопили се.

Овај час се крећу 1800 добровољаца за Видин. Дошли су из Цариграда без оружја, а добиће га веле у Видину. Обучени су као и низами, али немају огртача; официре ће добити из низамских батаљона.

До сад, осим 25 Јермена, још ниједан хришћански добровољац није овуд прошао.

ПРЕГЛЕД НОВИНА.

„Франкфурт. цајт.“ доноси у свом 206. јутарњем броју овај чланак: „Не разумем одлуку ваших старијих државника, да помажу турској влади, имала она право или не, ако се не поводе за старим дипломатским традицијама. Ја мислим, да ми на тај начин сами себи стварамо непријатеље у оним племенима, која ће на скоро заповедати у источним покрајинама, и ја сам уверен, да ми стајемо на пут развитку оних крајева, а њиховим напретком бисмо ми, први трговачки народ на свету, у првом реду имали користи, и уверен сам, дами то не чинимо земаљске користи ради, ни сада ни у напредак.“ Тако говораше пре дванаест година својим бирачима Лорд Стенли, данас Лорд Дерби, инглески министар спољних послова. Познато нам је истина већ одавно, да се у кругу државника и дипломата ретко налази вера и уверење, а најмање онда, кад ваља као министар извршити оно, што се као заступник опозиције наговешћавало. Ипак се зато онај назор, који је мало пре назначен све већма одомаћио у свима круговима Инглезке, код најмлађих и код најстаријих државника, код либералаца и код конзервативаца. Као доказ за то могу служити дебате, које су ономад у обим кућама инглезког парламента о садањем стању Турске вођене.

Ма да резултате ових дебата нису баш особито „рукопипателне“, ипак су изнеле на видик да се непријатељи турског зулума све већма множе, да пријатељи умањавају. Представке Гранвиља и Гледстона о предисторији и сљедствама кримског рата, критика на деловање садањег кабинета на спрам Андрашијеве ноте и берлинског меморандума, нису од особитог интересе. Осим данашњег премије-министра и неколико занешењака, не жели нико опетовање кримског рата, а множи се и број оних, који нису баш ни задовољни с „милокрвним“ неутралитетом Инглезке, а амо спада и Лорд Шефтебери, зет Палмерстона. И сами конзервативци душом и телом, као г. Дримон и Лорд Бет, отворено говоре, да се овако стање хришћана у Босни на дуже трпети не може.

И ми смо још лане говорили, да је онај пожар, који је у малом Невесињу започео, с поља унешен, но ипак се могао само тамо распространити, где су сви услови, да напредовати може. Што такови услови постоје, томе је сама Турска крива, а увести поправке какве — амо то Турска није у стању. Човек може код многобројних министара и код султана и најбољу вољу представити — које ми наравно не чинимо — ипак мора данас и друг и недруг признати, да је „блистателна порта“ *сасвим немоћна*, да произведе ма какве реформа. Ову је истину признала и сама инглеска влада, и с никакве стране није се побијала. Ту лежи објава о бламажи оних, који се још једнако надају, да ће ду се велесили после српско-турског рата вратити к Андрашијевим реформама.

Ми имамо мало поверења у политику инглеске владе наспрам истока. Она не плаши озбиљно руске дипломате, да и на даље терају своје, а порти даје ипак наде, да ће је Инглеска јавно потпомагати. С правом показује „Дели Њус“ опет на противност, која се и ономад појавила у говорима министара. Док Лорд Дерби једнако изјављује, да је инглеска флота *само* ради обране хришћана послата, примећује Дизрајели да је њезин задатак, да покаже силу Инглеске и осигурају њезин уплив у Цариграду. По то је управо и онај назор, који је и у Турака, и они услед тога мисле, да са хришћанима по ћефу поступати могу. Досад истина, још нема никаква знака, да је пристало цело министарство уз Дизрајелија, но само његово присуство у министарству показује, да постоје пријатељске тенденције за Турке. За то је и желити, да надмашају назори Дербијеви. Он бар пристаје на то, да буду Бошњаци, Херцеговци и Бугари самостални, ако се ослободе, а Дизрајели међутим једнако јаши на бесмисленом „status quo-у“ као да status quo незначи ништ друго, него бескрајни немири и потпуна анархија.

Штета, што те разне резолуције нису дошле до гласања, бар би се на тај начин дознало, у колико се слаже парламенат с владом. Но надамо се, да нећеду срчане речи Форшта, Волфа, Фицмориса и осталих бранитеља словенских народа на Балкану без уплива остати. „Дан на дан“, рече Фицморис, „би све већма уверени били, да је оријенталско питање без краја, ако не осигурамо самоуправу оних провинција. Устанак би сљедио за устанком, док се не би изродио европски рат. Једино средство, да се дође до мирног стања, то је, да инглеска влада сад, у задњем часу изјави, да се оним провинцијама автономија даде.“ И сам је Гледстон дошао до тог закључка, да се управа ових провинција сасвим одвоји од Цариграда. Но то другче неће, него, да се ове државе откину од Турске, а и у самом се Цариграду „мири“ с том идејом.

„ГОЛОС“ О ИСТОЧНОМ ПИТАЊУ.

„Јевропа преживљује у овом часу без сваке сумње најважнији моменат своје политичке историје за цело ово столеће. Источно питање прешло је све фазе свију, што их год беше, замршаја, заустављања, компромиса и привремених решавања, па се приближило коначном решењу и изишло је на средину у пуној својој неумитној јасности и одређености. Може ли или не може опстати и на даље власт турска над једним делом јевропске територије? Мисли ли се или не мисли оставити и на даље неколико милијуна хришћана да су потчињени мусломанској власти?

„Питање је положено јасно. Јавно мишљење јевропско потпуно је усвојило његову суштину, појмило опасности с њим скопчане, премерило је сва зла почињена пређашњим компромисима, и сад се неће ничим задовољити, до потпуним, један пут за свагда, решењем, које би скинуло с јевропског света терет што га терети готово читав век један.

„Догађаји на позорници ратној јасно показују, да није ни мислити да се то питање може решити без учешћа целе Јевропе, — истина, неможе красније бити, призната на рајхштатском састанку. Принцип немешања, што га је у Рајхштату Русија прогласила, Аустро-Угарска усвојила, а за тим га усвојили сви јевропски кабинети, јавља се као мера привремена, којој се трајашњост обусловљава само епохом састанка критичке фазе у борби Словена с Турцима.

„Та критичка фаза може сваки час настати, и по том је са свим умесно бавити се сад решењем тог питања: како ће јевропска дипломатија приступити к делу од тако огромне важности, и каку ће на име избрати тачку становишта за своја вешања о даљој судбини хришћана на балканском полуострову,

„Нама изгледа савршено јасно, да при бирању ове тачке становишта, ваља пре свега са свим отклонити познату псевдоаксиому: да је зарад равнотеже јевропске пека потреба да мусломанска Турска постоји *као јевропска држава*.

„Горак опит за двадесет година доказао је потпуну слабост ове политичке доктрине, коју пронађоше инглески државници из школе лорда Шефтсберга, једино услед зебње, коју им уливаше нагло напредовање и непрестано јачање политичког значаја Русије. Париски трактак род је њихових дуготрајних напрезања, да нагнају Јевропу да усвоји њихов поглед на ово дело. Он је био тако исто *крајњи могући резултат*, који се могао постићи путем грозне коалиције.

„Инглеска дипломатија ликовала ie, кад је постигла тај резултат, и у радости својој није опазила, да се грандиозна зграда, коју она подиже, на песку зида.

ЛИСТАК.

НА ДРИНИ.

По кући, у којој је генерао Ранко Алимпић у стану не би нико судио, да се одатле управљају операције једне целе војске. Нит' је било страже, нит' је какав либерисани слуга дремао пред врати. Само је у авлији стајао један војник, коме смо предали карте наше. Он с њима оде у собу а кад се опет вратио, рекао нам је да чекамо. Тако смо ми у сред препеке стајали у авлији, која се међутим напунила с неколико људи, који су имали посла с генералом. После неког времена изађе Ранко Алимпић и приђе к нама. Ранко је јак човек, широких плећа, лице му је опаљено отважно — видиш права војника пред собом. Капут му је био пола откопчан, на глави је носио плаву капу а палош му се „по калдрми вукао“. На ногама је имао велике чизме и усправи се пред нас. Ту сам имао прилику да му боље погледим у лице. Плаве му очи све севају испод густих обрва. Поглед му је пажљив а плави брци добро увоштени. У руци је држао пасоше наше и проговори:

„Ко сте Ви?“ с тим речма прекине ћутање и чекаше на одговор наслонив се на палош.

„Па шта желите?“ питаше даље.

Ми му рекосмо жеље наше, да хоћемо логор да прегледимо, установу и како војска у опште живи.

Док смо тако говорили, посматрао нас је генерао доста оштро, мерио нас је од горе до доле, па онда од доле до горе, а како је гледао нас, рекао би, да му баш није најмилије што смо тако радознали. На послетку нам одговори, вртећи своје брчине.

„Па добро, небраним да обиђете табор мој, а под условом, да ми сва писма и депеше, пре но што их отправите, прочитате.“

Ми смо наравно готови били, да пристанемо на тај услов, који је у осталом уобичајан у свакој војсци за време рата, а мој му колега преда своје дописе с речма: „Господин генералу, ја сам тако слободан, да Вам одмах предам писма своја.“

„У четир ћу Вас сахата чекати у соби својој,“ одговори генерао, поздрави нас кратко и оде. Сирома генерао! Он ни не сања, какав је терет натоварио на се, он мисли да дописници, па још нарочити, тако локовски пишу и јављају, као његови официри. Тешко њему! — Наравно, у заказано доба били смо код генерала, но ненашав никог да нас прикаже шетали смо се по баштици, где је генералов ордонанац под шефтелијом санак боравио.

После неког времена изађе генерао у двориште, поздрави нас и рече: „Молио би да мало пречекате, неко је код мене.“ Посетитељ, један калуђер из Русији на скоро оде и Алимпић нас понуди да уђемо у собу.

Обоје стадосмо изненађено на праг. У очи нам упало спартанско задовољство, српског генерала, почем знамо, како су комотни војнички командири осталих народа. Соба, где је Алимпић живео, спавао, посете примао врло је малена. На једној страни беше миндерлук — дрвена нека справа, сламњачом и јорганом. На њему се гости одмарали на њему је генерал и спавао. Над миндерлуком је висила кошуља, да се суши, јер се Алимпић баш мало пре с поља вратио. У сред собе стајао је прост сто, а на њому сомун леба.

У тој нас је простој соби примио и понудио нам неке „чудне“ столице да седнемо. Он се сам пак спусти на миндерлук, прекрсти ноге, запали цигари и рече: „Молим, читајте.“ Колега мој извади подебео рукопис и смирено одговори: „Господине, биће мало много.“ „Ништ не чини,“ вељаше генерал сасвим мирно и хладно.

Увод је био описивање предела, генерао нас је пажљиво пратио и тек кад је име госпођице *Меркусове* чуо, насмешио се и рече:

„Ама господо, шта хоћете стом персоном? Говори се о њојзи, као о каквој јунакињи, а она друго ништа не ради, само што се у шареном руву шета, носи пушку и револвер не пали ал помаже — *гледати*“.

Из ових смо речи видели, да генерао баш није одушевљен за „јунакињу.“

При даљем читању, прекидао нас је генерал својим занимљивим допунама.

„Ја сам с досадањим својим успесима задовољан, ма да ми се пребацивало, да сам жртвовао много момака Но другче се није дало радити, морао сам по што по то војску своју у Босни утврдити. То ми је испало за руком, и војска српска живи сад на непријатељском земљишту о туђем трошку. Досад сам имао три велике битке, и после сваке сам дубље ушао у Босну. То је истина стало доста жртава, ал ваља помислити, да ми је војска доста не вежбана.“ Он нам је даље још описивао последњи бој и дода да му је жао, што му пљусак препречио даље корачање и да су му Турци оставили 200 лешина, да их он сахранити даде.

На послетку дода: „Ваља нам се добро ушанчити и држати се *дефензиве*. Да л' ћеду нас Турци напасти, незнам, чини ми се, да су изгубили ћеф. Но сад је дошао у Бељину нови паша, као што чујем Дервиш-паша, те се надам да ће предузети *офензиву*.

Међутим је прошао цео сахат. После тог дође полицајан комесар и јави нешто генералу, овај му одговори и наскоро уђе млад један момак у цивилном оделу. Алимпић устане и рече: „Господо, жао ми је, ал ме служба зове, предајте Ваша писма овом момку, он ће их прочитати, те их одма можете отправити.“

На то уђе војник, те му донесе „Исток“. „Видте“ рече Алимпић, и лупи шаком о новине, „ту су моји извештаји, прости, кратки, без много речи, ја ништ не тајим и не улепшавам ништа. Колико је пало и колико је рањених, све стоји у билетену“. С тим нам речма пружи руку и оде, давајући нам за сутра дан у шест сахата у јутру приступа и дозвољавајући нам да обиђемо цео логор.

Равно у 6 сахата стајао сам пред командирском кућом, да примим пасош свој. Кад сам га добио седнем на кола и пођем к Дрини. На путу је било доста кола, која су возила ил тајин ил велике балване ради зидања новог моста преко Дрине воде хладне. Једва сам се прогурао, хватајући овог ил оног вола за рог да ми уступи мало места. На путу су ме задржавале страже, но пропустише ме, кад сам им показао пасош свој. Кочијаш ме је одвео командиру својевољаца Паји Путнику, који је баш у то доба револвер свој растављао.

Путник нас је лепо примио понудио да седнемо, прогледао наше папире а кад се довршиле ове формалности, понудише нам неки официри вина.

Највећма ми је упала у очи госпођица *Меркусова*. Обучена је била као црногорски ђетић, у појасу беше револвер из којега још опалила није. Лице јој није баш најлепше, а пашто се ту бави, то ваљда не зна ни сама.

(Наставиће се.)

„И доиста, као основа новом политичком поретку ствари, који се створио миром париским, узето је кончано признање Турској значаја јевропске државе, која има уживати подједнака права са свима осталим јевропским државама, а наравно и сносити подједнако с њима међународне обавезе. То се признање оснивало на претпоставци, да отоманска царевина уведена у ред јевропских држава има у себи све услове, по којима ће збиљски а не привидно усвојити обичаје и убеђења, на којима базира живот тих држава.

„Улогу тутора ново проглашене „јевропске државе“ узе на се Инглеска, која је од то доба била стражар источноме питању.

„Резултати тог туторства познати су. У току двадесет година балканско се полуострово неколико пута крвљу заливало. Мусломански бич над хришћанима изазивао је устанак за устанком. Тачке париског трактата, оглашене као неповредљиве, дође да се почну мењати готово сутра дан пошто се трактат потписао. Здружи се Влашка и Молдавија; очистише се српски градови од турских гарнизона; француска војска заузе Сирију, и то све беху очигледне повреде париског трактата, али је сва Јевропа морала признати нужност њихову. Измена чланаке у уговору од 1856. коначно је изменила и његов првобитни смисао и подрила је веру јевропске публике у непогрешност политичке доктрине, која му је за основу узета.

„Но Инглеска се чинила де не види и не разуме, шта се збива пред очима њезиним. Британска дипломатија, више него икад, била је под теретом грозничаве зебње, која је пролазила и у манију и коју јој уливаше Русија, што се брзо препороћавала под упливом реформама садањег царовања. Отпор што га у 1863 год. у епоси пољског устанка дадосмо целој Јевропи, беше први окушај наше обновљене снаге. Он је изненадио и забринуо Инглеску. Нагли успеси нашег оружја у Средњој Азији појачаше тај упечатак и дадоше му карактер грозничаве узнемирености, а улога, коју на један мах узе Русија у већу континенталне Јевропе, довршила је посао. Инглески русождери решише, да је нужно ударати уставу ојачавајућем политичком значају Русије, и министарство Гладстон-Гренвиљево, слабо проникнуто увиђањем таке нужности, пало је сасвим из ненада баш у часу, кад се са мирним самопоуздањем обраћало земљи за пресуду путем превременог распуштања парламента и нових општих избора. Конзервативци узеше власт у своје руке, громорно оглашујући, да ће се они, у погледу на спољашња питања, вратити одмах к „народној инглеској“ политици, т. ј. непрестаној борби против уплива Русије на јевропска дела.

„Међу тим, базис те премудре политике лабавио је све више и више. Турска је нагло ишла к финансијском растројству, а јарам мусломанске власти бивао је све несноснији по хришћане у Турској, који су у толико јаче осећали тегобу свог безизлазног положаја, што је пример Румуније и Србије јасно доказивао не само њима него и целој Јевропи, шта може бити од пре кратког времена угњетене раје, кад се ослободи гвоздене руке својих угњетача.

„Инглеска није хтела да разуме оно, што се збива пред очима њеним, него се и даље чврсто држала доктрине: да је међународна потреба, да Турска постоји као јевропска држава.

„На Инглеску, и једино на њу, пада одговорност за жалосне последице таковог делања. Јест за крв узалудно проливену на балканском полуострову, у Сирији и на острову Кандији; за непрестану зебњу, у којој је живела Јевропа у току двадесет година; за заразну, разваљиву надмоћност *императорске* Француске на копну јевропском; за колосалне суме, што их стратише јевропске владе на огромна наоружавања; за пропаст десетак хиљада сиђаних капиталиста, који поверише своје тековине турској влади на моралну гаранцију Инглеске, — за све зло, што се починило егзистирањем Турске као јевропске државе, дужни су одговарати инглески државници, који прикаламише на Јевропу ту злокобну рану и једнако уверавше да је она лековити извор, одређен да одводи рђаве сокове и предупређује опасну болест, која се зове „надмоћност Русије.

„Садашњи догађаји на истоку отворише очи Јевропи. Она је увидела, да јој је Инглеска читавих двадесет година замазивала очи. Спала је завеса с очију јевропског јавног мишљења, и кад је ствар дошла до потребе мешања у унутарње послове Турске, нико се није решио да Русији која се дејствовала заједно са Немачијом и Аустро-Угарском, оспорава право иницијативе у овом делу. Шта више, кад се као резултат такове иницијативе јавила првобитна нота Андрашијева, конзервативна британска влада, изјавивши лицемеран пристанак на ту ноту, ипак је покушала да испод руке заплете започето дело, постичући из потаје цариградску владу да се и овај пут обећањима изолира,

Као резултат таког неморалног подбадања јавио се као отпор берлински договор и берлински меморандум. Кабинет Дизраелов покуша да се бори одрекавши се учешћа у том договору; али, на велико изненађење своје, остаде са свим усамљен. Тада он пође последњом својом картом. Под његовим упливом (о том сад нико и не сумња) учини се у Цариграду преврат 30. маја, који даде могућности, да се пусти у обрт нови аргуменат — да ваља дати новој влади времена да се оријентира и оствари „добре тежње, којима је проникнута.“ И томе је познат резултат; он је изражен у три факта: у „самоубиству“ збаченог султана, у убиству Хусејин-Авни паше и Рашид-паше, и у објави рата Турској од стране Србије и Црне Горе, које признадоше да је немогуће следити даље разборитим саветима наклоњених им јевропских држава.

„Ови фактови тако јасно, тако неоспорно доказаше лабавост политике садашње инглеске владе да је чак и у самој Инглеској поникла реакција. Јавно мишљење озлоједило се против роле повлађивача турским неделима над балканским хришћанима, коју наметну Инглеској Дизраели, и сам гроф Дерби принуђен је био најзад признати, да инглеска влада са свим није обвезана бринути се да спасе болесног човека од „самоубиства“ или „природне смрти.“

„И тако питање је постало далеко простије. Сад већ нико не узимље у рачун, кад стане резонирати о могућем резултату источних догађаја, да је нужно да и даље постоји Турска *као јевропска држава*. У истини она је већ престала суштествовати у том смислу. Нико више не мисли на то, шта желе, на што могу пристати а шта ли одбацити у Цариграду. Такав упечатак који се јавио готово неприметно и преко воље оних, што се под њим находе, шта више тако је јак, да га чак ни потпуна победа турске војске над Словенима неби могла изменути. Така победа баш би и била она „критичка фаза“ борбе, која кад би настала било би преко нужно да се приступи стварном мешању у источне послове, као што је признато у Рајхштату. Хајд да видимо сад у чему се може изразити то мешање.

ДОПИСИ.

= **У Липику**, 21 јула. — Намеран сам да вам продужење о току истраге, која је овде све до синоћ у 11 сахати вођена, доставим. Што је у последњем допису дописник прорицао, да се као канда силом траже два сведока, који ће и професоре овдашње српске препарандије као виновнике некога раздора и несложе да обележе те да их у притвор ставе, то се и збило, као што сте телеграмом из Липика убавештени, а сада ћу по опширно да опишем. — У уторак 13 јула буду у једно и исто време позвати управитељ препарандије *Д. Јосић*, професор *Петар Деспотовић* и учитељ *Вл. Красић*. — Чим стигоше тамо, таки их одделише, и последњу двојицу ставише одмах у притвор, а Јосића позваше, да иде с њима његовој кући, камо прегледаше и преметаше читаву кућу, узаптивши неке *списе и приватне и званичне (препарандске.)* По то још не беше доста; из Јосићевог стана кренуше се на правац у препарандију, *и преметаше* читав *архив, узаптише све записнике и акта*, и однесоше у поџупанију. Овај атентат учињен је на препарандију — а извршише га *Сибер*, државни одветник *Марковић*, поџупанијски концеписта *Тот*, један жандар и један пандур — произвео је велику узбуђеност и огорченост код Срба у опће, и код неких поштенијих католика. Препарандија и завера!!!. — Цео тај дан и сутра дан т. ј. у среду до после подне 5 сахати прегледани су Јосићеви списи, препарандски записници и акта, када око пет сахата по подне позван буде професор *Јов. Бакић*, коме држ. одветник и поџупан по захтеву Јосића и у присудству истога *уруче акта и записнике школске*, рекавши *да пису ништа нашли*. Исто тако поврате и Јосићеве папире кући, а Јосића ставише у притвор. Усљед овога атентата на завод отправљен је телеграм школском савету, и надамо се да ће школски савет знати потражити задовољштину за нанесену срамоту заводу и за повреду народне автономије.

Од Срба грађана позивани су били још: *Милан Николић, Јоцо Марковић, Танг Марковић, Јован Бакић, Шандор* и *Миша Корка*, бирташ *Продановић, Јоцо Крњајић*, свећеник *Никола Ракић*, протосинђел *Мирон Николић*, стари *Кутузов, Васа Јанковић*, и др. од којих су допали притвора: *Милан Николић, Јоцо Марковић* и бирташ *Продановић*. Од католика су такође више њих позивани бивали, међу којима и два келнера код Јоце Крњајића. Из притвора отпуштени су у течају истраге учитељ Вл. Красић. Јоцо Марковић Милан Николић и бирташ Продановић. — Сва је дакле тежина бачена на оба *Драгичевића* и на професоре *Јосића* и *Деспотовића*, као да су они неком раздору и несложи криви, да су држани тајни зборови са Босанцима, и бог вас пита каквих још измишљотина нема. Ово се даје тумачити из самих питања, која су појединима стављена, и која су нам од чести и позната. Тако н. пр. пита се: Да ли је Стево Драгичевић стари јахао у очи Видова дне? (као да није слободно јахати!) Да ли ли је викао: „Живио кнез Милан? (као да је то велеиздаја, ако је и викао, а викали су и више њих овде, јер тада добисмо манифест, те кад га прочитасмо, повикасмо „живио кнез Милан! јер се одлучио у рат против „Турком“ е, па има ли у томе кривице? то ће г. одветник знати); да ли су Јосић и Деспотовић посејали неслогу? (а када тамо погледите, све је у томе, што се Срби занатлије оделише од католика, и основаше за себе задругу; ово је наравно католицима трн у оку, али ко је крив? Јосић и Деспотовић за цело не, него пре катол. парох, који није дао да „влашки светац“ уђе у католичку цркву!) и још нека таква питања, која ништа друго не садржавају у себи, него просту депуцијацију и лагарију. —

Истрага је свршена синоћ у 11 сати ноћу! Но да неби заборавио, да споменем, да је преметачина изведена и код Деспотовића на исти онај начин, као и код Јосића и у препарандији, којом су приликом узаптили записнике и печате занатлијске задруге, а тако исто и неке приватне списе Деспотовићеве. — И сама застава занатлијске задруге није поштеђена била, јер и њу полицајски испитиваху, па кад је нађоше без флеке, него тачно по штатутима, оставише је мирно у цркви да виси.

Резултат истраге још није нам познат, али то знамо, да су Јосић, Деспотовић и оба Драгичевића данас државним одветником уз пратњу жандара одведени у Загреб пред суд. Што будемо дознали још, јавићемо вам. Још једно имамо приметити, да по исказу неких, државни одветник није уваћао све у записник, што се говорило, него је бирао речи и реченице по вољи.

Вел. Бечкерек 22. јула. На позив наше ревносне младе Српкиње г. Отилије Крстићке, и по добивеној вишој дозволи искуписмо се данас у четвртак 22. јула о. г. да по примеру наших врлих новосадских сестара склопимо одбор, који ће прекосавској једнокрвној браћи својој, који у светом боју, за ослобођење подјармљене браће своје лутих рана допануше, приносима у помоћ притећи.

Против сваког очекивања искупи се леп број Српкиња и Српкињица, и одмах приступимо конституисању нашег одбора. За председницу буде једногласно изабрана г. *Емилија Мунчићева*, за подпредседницу г. *Отилија Крстићка*, за благајника г. *Марија Ђонлића*, за перовођу г. *Милева Недељковића*, и ђца. *Марија Ђорђевића*. По решењу разних предмета као: да се ставимо у споразумљење са „црвеним крстом“ у Београду и да исти упитамо које су ствари за видање рањеника најнужније; да се означи место, где ће се моба држати; означисмо одмах из тог одбора и 16 особа, које ће од куће до куће скупљати поклоне. Из прва се чуше гласови да се само по српским кућама прилози скупљају, али се после сложисмо, да се скупљање распростре и на несрпске куће, из разлога тога, што иностранкиње сваке године у корист њихових Frauenferein-а, (овде има и засебни чивутски Verein) по свим српским кућама прилоге скупљају. Изабране родољупкиње отпочеће свој рад у идући понедељак, а тако исто ће од оног дана и моба почети радити. Осим тога решено је да се особено обратимо на сестре Српкиње из околине, да и оне по могућству браћи својој ма и са најмањим прилогом, било непосредно или преко нашег одбора, у помоћ притеку.

Што буде наш одбор даље радио и какав ће успех показати, о том ћу вас благовремено извештавати.

Ириг 18 јула 1876. У ово важно доба по наш народ, где се српска крвца пролева, које ће да спере љагу петовечног робовања, са свим је природно, да се остали догађаји, који се око нас збивају, те могу бити од замашних последица по јаван живот нашега народа у овој држави, не прате са оном опрезношћу, какву важност тих догађаја изискује; — и ако је борба нашега народа против угњетача српске слободе и народног уједињења једино наше данас животно питање, то ипак баш у ово доба морамо се свом снагом одупрети оној навали, која је непријатељски наперена против слободног развитка овдашњега народа.

Позната је борба коју је од године 1866. водио наш народ у Троједници солидарно са Хрватима противу Мађара и њихових креатура у земљи; — борба је била начелна — оштра, у тој борби Срби су истрајали, те су у многоме допринели, да су Хрвати дошли до „поновљеног издања“ по њима самима назване „поштене уније,“ те опозиција примила крму владе у своје руке. Из благодарности за досадању солидарну акцију дочекали смо од наших пријатеља, да се одлах отпоче жестока борба против српскога имена са прогоном свега онога, што је српству „свето и народно.“ Без икаква званична акта ћирилица је у Срему из свију готово области изгнана, а загребачки сабор својим законом о „уређењу школа“ руши наше народне школе и подгриза жиле нашем народноме развитку у духу чисте народне особености.

Пошто се наш народни сабор, као једини орган овостраног народа, представком обратио на бана троједне краљевине, да се новеларним путем исти закон измени то се с пуним правом могосмо надати, да ће висока хрватска влада, решпектујући српски сабор, причекати са уважењем новога школскога закона у Срему, док не преслуша мнење свога сабора о представци српскога сабора. Но у томе се преварисмо. Уваћање тога закона још је прошле јесени одпочето, и у Срему, бар у румској поџупанији све се општине изјаснише, да ће своје вероисповедне одржати. Од тога доба пак до сада влада је ћутала; очитом изјавом свију сремских општина за одржање својих досадањих вероисповедних школа хрватска је влада у велики теснац доведена, те је управо по нашем мнењу ћутати морала вребајући на згодну прилику, како ће се лакше из тога клизавог теснаца извући моћи. Прекосавска борба наше браће хрватској је влади као наручена добро дошла. Она је знала, да овострани Срби ту борбу са усхићеним одушевљењем прате, пак да ће то одушевљење за свету општу српску ствар олабавити отпор против уваћања школскога закона, за то је управо у ово доба и наредила екзекутивно уваћање истога закона и то што брже, пошто је уједно и загребачки сабор на своме деловању пак да би могла са свршеним чином солидарном каквом предлогу Срба посланика у предмету новеларне измене тога школскога закона прејудицирати; те је по томе услед налога од земаљске владе поџупан *Будисављевић* прошле недеље обиграо сву поџупанију те без обзира на протесте појединих општина све досадање вероисповедне српске школе за *„опће пучке учионе проглашио.“* По овоме данас више у Срему не би ни једне школе било, која би носила значај српске народне школе. Што су наши епархијски школски органи својом немарношћу пропустили, то би се сада и у дванајстоме сахату дало исправити. Наше црквене општине без обзира на новчане жртве, требале би поред већ уведених и оних пучких учиона да одрже своје вероисповедне школе, које би још у клици морале у Срему угушити те пучке учионе. Када наша прекосавска браћа у стању су, не штедећи ни своју крв ни иметак, одупрети се већој, јачој, грубој непријатељској сили, да својој угњетеној браћи слободу извојују, те тиме прокрче пут одавно ишчекиваноме консолидовању и уједињењу српскога народа, зар се онда не би они стидели и срамотили назвати се Србима, — браћом и вршњалима оних прекосавских Срба, који с мачем у руци Косово свете, а ми жалећи неколико удих крајцара напуштамо своје школе те тиме постајемо гробари свога подмладка.

Ми смо мало напред напоменули, да је поџуп. Будисављевића тај удес задесио, да све наше досадање вероисповедне српске школе у комуналне претвори. Ко познаје његов званичан положај, тај му то у грех уписати неће, пошто већ по своме положају мора све оно извршити, што му се од предпостављене области наложи. Ми би прећутали и оно његово силно слаћење школскога закона, јер га познајемо као човека, који са својом умесношћу и рутином жели себе „горе“ препоручити, које му је и до сада једина полуга, поред познатог „шеврдања и балансирања“ између Хрватства и Српства, за „аванзовање“ служила, али што прећутати не можемо, то је обмана, с којом је уплетавши Милетића за без отпадно уваћање комуналнога школског закона наш свет заварати смерао; по што је бар у нашој општини очито се изјавио, да је и сам Милетић за тај закон. Ми несумњамо да му се неће Милетић на томе компликенту, кад се затвора избави захвалити, али држимо, да таке „обмане“ не доликују човеку, који се својим поштењем сувише хваста, и који је при наступу свога уредовања нагласио, „да волије да му је мртво тело него мртав глас.“ Истина увиђавни и поштенога карактера људи прозиру човека кад се и „обманама“ служи, те се не даду „лепим и ласкавим речима“ велике господе заварати.

Поџупан Будисављевић при извађању тога школскога закона могао је пристати себи то уверење, да српски народ у Срему неда се лако сломити, но да уме одважно бранити српски понос и поштење. На жалост морамо изјавити, да у свој румској поџупанији нашао се само једини наш иришки општински судац *Урош Вујић*, који је лакајским начином поџупана подпомагао, наваћајући, да ће наше школе под надзором државне власти боље напредовати. Да су те речи потекле од човека, који разуме шта је школа, ми му не би ни замерили, али да је секундирање поџупану од стране Уроша Вујића био једини његов маневар, да се улаже поџупану, и да на даље и при повећаној општини кнезује, то већ у Ириг и сами вранци по дудови знаду. Идемо да видимо. Поџупан Будисављевић за ово кратко време свога борављења и уредовања у Срему довољно је показао своју слабу страну, да му је више стало, да своје креатуре — кнезове — штити, него да општинску самоуправу и појединце од самовластних изгреда појединих општинских органа брани. Ово смо навели једино у такој потези у интересу самога поџупана, на клизавој је стази, пак та желимо сачувати да не прође у Срему трагом жупана Кушевића.

КЊИЖЕВНОСТ.

„Der serbisch-ungarische Aufstand vom Jahre 1735. — Historische Abhandlung, zur Erlangung der philosophischen Doctorwürde an der Univeristät zu Leipzig, vorgelegt von **Emil Szavits** (Милан Савић). Leipzig Schmaler & Pech 1876. Посвећено: „Meinem verehrten Freunde Dr. Laza Kostić in alter Treue und Liebe“. — 8°, 51. —

Цена је књизи 90 новч.*)

Под овим насловом изађе важна књижица о периоду једном из историје Срба у данашњој Аустро-Угарској, који период колико је зла удеса био на свршетку свом, толико је могао бити од великог замашаја за Србље (а и за Мађаре) у ових крајевих, да је уз јунаштво било и мало више обазривости. То је доба *Петра Јовановића*, или као

*) Добити се може у српској књижари Браће М. Поповића у Н Саду.

што га обично зваху: капетана *Пере Сегединца* и хусар-митрополита *Вићентија Јозановића*, а по времену година 1735. Буну те године, и што је тој предходило, и донекле каква имаде послетка, нацртао је писац, ма и лаки потези, са свим савесно, и да одмах к тому додамо: *вешто* немачким језиком. Служио се у расправи тој, осим до сад познатих извора, још нарочито и најновијим Витковићевим збиркама споменика будимског архива итд. те књига ова тим доби углед изворни (по актима.)

Књигом овом, зато што је немачки написана, изнео је писац на видик прилику једну, за коју „светемељни“ Немци, па и многи други Несловени, до скора не знадоше, а то је: да у земљи Угарској има и другог народа, осим *„владајућег“*, и да га је било овде од вајкада. Том лепом расправом, дакле како ваља, инаугуриса писац и своје наступање на професорство у српској великој гимназији новосадској.

Програм велике гимназије карловачке за школ. год. 1876. уређује гимназ. управителство (!) год. XXIV. књ. XVII. у Нов. Саду, срп. народ. задруж. штампарија 1876. — 8°. 46. —

Програму је овом на почетку разборита расправа проф. Јов. Живановића: *„Како би се имале писати словнице за гимназије“* као одговор загребач. проф. Адолфу Веберу на његово полемичко списаније против др. Туромана под тим насловом у „Radu jug. akad. knj. XXXIV.“ Као што у своје време др. Туроман показа г. А. Веберу, да се не разуме баш у писању словнице латинске, претресав му једва неколико §. §. тако сад проф. Ј. Живановић надвеза на то расправом овом, да се исти *„словницописац“* не разбира у писању ни у *„илирској“* работи од оте руке, потргав му из „Складње илирског језика,“ из науке о падежих падеж инструментал, па вешто зналачки доказа да је тако. За тим иду обичне извештајне ствари школске, међу којима наједаред у среди метнут је: додатак летопису, у који се прикупља грађа за историју гимназије карловачке. У статистичком прегледу видимо, да је школске г. $187^5/_6$ било у тој гимназији с почетка уписаних ученика 181, а довршише годину 155. — Од првоуписана броја отерано је из гимназије чак *деветорица*! — По народности беху ученици: 132. Србина, 2 Бугарина, 4 Хрвата, 3 Чеха, 1 Словенац, 1 Румун и 1 Мацар. —

Осим других некојих потрагуша затуцаности негдашње у књижици овој — највећма нам пада у очи, а држимо и сваки ће се Србин тому зачудити, кад на ум узме, да је ово програм велике гимн. кар. и тд. а не каже се изриком **српске**. Прирок овај отпао је већ од више године — да-л из лојалности спрам браће Хрвата, ил по нужди, требало је рећи.

НОВИ САД 27. јула. — Усред садање хајке, што је подигоше Мађари на наш народ, мало коме не долазе на ум они дани од год. 1860—1865, кад Мађари и Срби виком „живило братство, живила слобода, живила конституција, живили Срби и Мађари“ тако рећи облаке разгонише. Слављење тога братства српско-мађарског достигло је било вршак о прослави стогодишњице Саве Текелије у Н. Саду 17. (29.) авг. 1861. На прославу дошли су били од стране Мађара чувени писац њиов Фрања Толди, тадањи секретар мађ. учене академије; за тим академик Фр. Подманицки, новинар Урхази и други. Покојни Етвеш би такође био дошао, али га је била спречила болест. О прослави те стогодишњице овако је у име мађарске учене академије — може се дакле рећи у име мађарског народа — поздравио Толди сакупљени цвет српске интелигенције:

„Господо! Мађарска учена академија шаље вам по нама братски свој поздрав.

Муж, кога стогодишњу успомену рођења данас искупљени славимо, беше најплеменитији заступник оне свезе, коју је породила између ова два снажна и витешка народа општа повесница, општа земља, општи уставни живот преко више столећа. Знао је он, од како је његов народ у овим покрајинама себи нову домовину стекао, да не беше разлике међу појединим члановима опште наше домовине, осим оне, коју је само заслуга давала; знао је он, *да су интереси оба ова народа једни били, да су једни и сада, и да једни и у будуће остају.*

Знајући ово био је он веран син својих предака, приносио је племените жртве на олтар народне просвете, али није заборавио ни на народ Србима братски: И тако име основатела Текелијиног завода сија се и међу именима основатела мађарске учене академије.

Господо! Ово нас име опомиње и на заједничке дужности, које синове једне исте отаџбине вежу, Мађари ће их свагда верно извршити. Необориво је право сваког народа, кога је Бог на свет позвао, да своју личност, која особито у језику и песништву највернији свој израз налази, не само чува, него и све више и више усавршује. Познаје Мађар снагу песника оног језика, на коме су опевана дела Марка Краљевића и Милоша Обилића; он их чита са наследом на своме језику, с чуством одушевљења и симпатије чита песме дивотне лепоте о лепој Милици, које у спроводу тужећег гласа из гусала потресоше зидове Будима исто онако, као и зидове Сарајева. И Гете и Верешмарти нађоше их за вредне, да их преведу на свој језик. Мађар радосно гледа развитак српске интелигенције и српске књижевности, јер што нам се више усавршује душе и облагорођује срце, тим ближе идемо на сусрет оном времену, у коме синови једне отаџбине неће једни против других стајати, него ће спојеном душом и срцем тежити за извршењем општег задатка човечности, који се опет не састоји у другом чему но у општој љубави и општој срећи.

Проникнута овим чуством шаље вам поздрав мађ. учена академија, вама, одушевљеној браћи нашој, који славите блажену успомену онога мужа, кога ми побожном радошћу и својим називамо“.

Кад човек из поздрава овог на ум узме оне речи изасланика мађарске учене академије „да су интереси мађарског и српског народа једни били, да су једни и сада, и да једни и у будуће остају“, онда може само ово двоје помислити. Или је мађ. учена академија преко Толдије пре 15 година истину говорила или није истину говорила. Ако је истину говорила, онда заиста човек најобичнијег разума није кадар схватити садање поступање Мађара према Србима, није кадар схватити затвор Милетића, Касапиновића и других Србаља; није кадар схватити мађарску жељу, да свима народима праведни отац дарује победу неправди, неистини, нечовештву, свирепству, варварству, зверству. А ако мађарска учена академија па уста свога секретара није истину говорила, онда само жалити можемо онај народ, у чијем крилу јавни морал може толико пасти.

Ко тако ради, као што Мађари раде, за тог се каже, да ужива плод своје перфидије. А уживање тога плода сваком је народу као што из повеснице знамо, присело.

— По немачким новинама већ од дуже времена се разносе гласови, да је српска влада поднела велесилама некакав „експозе,“ у коме правда свој поступак према Турској; неке су новине донеле и изводе из тога експозеја, а у уводним чланцима донесоше о њему опширне критике — а кад тамо, од тога експозеја нема ни трага ни гласа, и као што „Исток“ из поуздане руке јавља, све је пука измишљотина београдских неких дописника, који немају никаква друга посла, него измишљају по „скупе новце“ меморандуме и пришивају их српској влади. Садање прилике на истоку показале су у свој наготи аустро-угарску штампу, која излази на немачком и мађарском језику, у Бечу и у Пешти. Нема те лажи, коју она није у стању да растелали по свету: измишљају се „панславистичке“ прокламације, измишљају се експозеје и меморандуми, само да се у сумњу доведе пред осталом Јевропом српски покрет за слободу и да отклоне симпатије образованог света од Срба и њихових јуначких напора.

— Овдашњи женски одбор живо израђује на својим мобаме оне прилоге, који му непрестано стижу не само од овдашњих Срба но и од милосрдних приложника друге народности. Тако је овдашња немачка женска задруга приложила пре неки дан 3 ком. платна и понудила се ако затреба да прими што и на израду. Један пошиљак од 5 сандука лепо израђених ствари већ је великом захвалношћу примљен у Београду од женског друштва, други такођер знатан пошиљак пећиће сутра прекосутра. У данашњем листу отпочињемо обнародовање прилога рањеницима, што их је примио овдашњи женски одбор.

ТЕЛЕГРАМИ „ЗАСТАВИ.“

(При закључку листа приспели.)

Београд 27 јула. Створено јединство ратне управе. Черњајев генералисим, Карацић отишао у Зајечар. Легија кнегиње Наталије готова. Пређе американски, сада српски пуковник Мак Ивер саставља овде коњичку легију од странаца. Дошла четири лекара „црвеног крста“ из Женеве. — Турци се не мичу ван среза врљичког. Од 100.000 наше резерве може се, кад устреба, кренути пола.

Книн 27 јула. — Јутрос намесник српског књаза — пуковник Деспотовић прими управу свих овамо усташких чета и народа. Турци ноћас спалише сами своја утврђења на Грахову и побјегоше у Ливно.

ПРИЛОЗИ

дарovани вел. женском одбору у Н. Саду за припомоћ српских рањеника.

Дана 14. јула. Јустина С. В. Поповића 1 ком. платна; Ст. В. Поповић 1 капут и чакшире; Марија К. Лазаревића 30 дека шарпије; Ана Николић ученица по фун. шарпије 3 пешкира; Милева Михајловића 2 пара чарапа; Персида Поповић, 1 паклу конаца, игала, 6 пари чарапа, 4 капе, 1 кошуљу, 1 чаршав, 1 мараму и завоје; Пера Димитријевић 6 кошуља; Јулка Политова 2 шлофрока, 2 пешкира, 3 пара чарапа, 1 реклу; Амалија плем. Стратимировића 1 оку шарпије, 3 пара чарапа, 1 јастук, 1 ком. пантљика и крпа; Сока Максимовића 4 ком. платна, ½ ком. шифона; Љуба Савића 5 пар. чарапа, 1 кош., 1 гаће, 1 чаршав; Мима Калића шарпије; Вајнбергерка 1 росхарски јастук, 4 пешкира, 2 пара чарапа, 2 чаршава, 7 марама, 1 јастук, 1 ком. пертле, органтина, крпа; Марија Риберова 6 марама, шарпије, крпа; Савета Брановачка ½ ком. платна, 1 јастук, 2 превлаке, 2 велика јастука, 3 кошуље, 1 прслук, 2 рекле, 2 капе, 1 гаће, 1 чаршав, 5 пари чарапа, 5 пешкира, и крпа; Коста и Драгиња Стајића 1 ком. платна; Јелисавета Сили 1 кош., 1 гаће; Јулијана Поповића 4 дека шарпије; Катарина Димитријевић 1 кило шарпије; Јустина Кодина 24 ком. кошуља, крпа; Мита Кода 50 кило гипса, 34 сунђера, 6 сандука за паковање; Марија Бугарски учитељка из Каменице 2 чаршава, 1 кошуљу и крпа; Нина Николића рођ. Десанчића 3 јоргана, 5 чаршава, 5 гаћа, 3 кошуље, 7 пар. чарапа један пешкир, више завоја; Јован и Марија Ђурчића ½ ком. платна, 1 кошуљу, 1 чаршав, 4 завоја и крпа; Јелисавета Натошевића 48 рифи српс. платна, 8 кошуља, 5 марама, 2 пар. чарапа, 1 завој, 3 ком. пантљика, 6 калема конаца и крпа; Милица Јојкића 1 ком. платна; Катарина Кристића 5 навлака 6 марама, 3 чаршава; Н. Н. 3 завоја, 2 навлаке, 6 кошуља, 1 гаће, 1 пар чарапа, крпа; Н. Радовановић 1 сандук за паковање, Лазаревићка соларка игала, чиода конаца.

Тога дана радило је на моби 70 раденица.

Дана 15 јула. Шандор Адамовић 2 ком. платна; Софија Пушибркова 1 ком. платна; Милева Нецић ³/₄ фунт. шарпије; Христина Поповића 1 к. платна; Марија Јаснића 1 ком. платна; Марија Зорићева шарпије; Наталија Суботића шарпије; Марија К. Лазаревића 2½ ком. мараме; Анастасија Рајковића ³/₄ фун. шарпије, 1 чаршав; Милева Лопчарића послала што је скупила у Сентомашу 50 кошуља, 31 гаће, 78 пешкира, 12 чаршава, 4 жен. кошуље, 2 рекле, 1 пар чарапа, 1 сламарицу, 3 мараме.

Тога дана радило је на моби 50 раденица.

(Наставиће се.)

РЕД ПЛОВИДБЕ

из Новог Сада од 9. маја 1876. почевши.

У Земун: уторником и петком после 7 сати у јутру.

У Земун и Оршаву: средом и суботом у 5 сати по подне.

У Пешту: понедељником, средом, петком и суботом после пола 11 сати пре подне.

У Новом Саду 9. маја 1876. ОПРАВНИШТВО.

Курз бечке берзе 27. јула (8. авг.)

5% металици	66 30
5% народног зајма	70.20
Државни зајам од 1860 г.	110.75
Акције банчине	856,—
Кредитне акције	145 80
Лондон	123,25
Угарске разтеретнице	73 20
Темишварске разтеретнице	72.50
Ердељске разтеретнице	74.50
Хрватско-славонске разтеретнице	84.50
Сребро	101 60
Ц. кр. дукати	5.91
Наполеондори	9.80
	60.45

ОГЛАСИ.

СТЕЧАЈ.

На основу оставке г. учитеља С. Фирићанског, овим се отвара стечај на упражњено учитељско место с годишњом платом од 300 ф. у готовом новцу, 3 хвата тврди дрва, сламе колико потребно буде, од погреба 50 н. стан у натури од 2 собе, кујне, јеловником, шталом, и вртом, 4 ланца оораће земље, и ½ ланца изван села баште.

У дужност спада учитељу покрај школских наука, децу у појању обучавати, у цркви појати, и пероводство водити.

Проситељи имају своје молбе са нужним сведочбама до 20. августа т. г. месним црк. шк. одбору послати, првенство имају они који се лично пријаве.

У Рудни 20. јула 1876.

СТЕВАН ФИРИЋАНСКИ, одбор. перновођа. 3—3 ПЕТАР НИКОЛИЋ, одб. превес.

СТЕЧАЈ.

На упражњено место учитељско у Белом Брду овим се стечај отвара.

Плата је годишњи 350 ф. 5½ јутара 2000 кв. хв. ораће земље 3 хвата дрва, слободан стан с баштом.

Проситељи имају своје по пропису уређене молбенице за шест недеља дана — рачунајући од 20. јула т. г. подписаном одбору поднети,

Из седнице школског одбора у Белом Брду 18. јула 1876.

3—3 „ОДБОР.“

СТЕЧАЈ.

Услед налога школског одбора од 1. јуна 1876. отвара се стечај на учитељско звање у мјесту Шаренграду.

Плата годишња је 315 ф. за недељну школу, 40 ф. а в., 6 хвати мекани дрва за учитеља, стан с баштом у нарави.

Учитељ је дужан у цркви појати и младеж у пјенију обучавати. Рок стечаја до конца августа.

У Шаренграду 29 јуна 1876.

2—2 ЉУБОМИР ПАНИЋ, председник.

СТЕЧАЈ

Оставком Милоша Павловића учитеља — који је изабран за бележника општинског у селу Сигет-Сент-Мартоњу — овим се расписује стечај на стално попуњење учитељског звања у селу Чипу (жуп. пештанска на острву Чепељ).

Годишња плата је: у готовом новцу 60 ф. $12^7/_8$ јут. а 1200 к. ф. ораће земље, 18. пешт. мер. ражи, 25. фунти говедине, 25 фунти сланине, 25 фунти соли, 25 фунти свећа лојаних, 50 олби пасуља, 100. пиртли дрва, зимњи огрев у натури, кухијска башта, даље једна велика башта исађена виновом лозом, 4. колека реда на воденицу, 10 ф. за недељну наставу, и слободан стан при школи.

Учитељу у дужност спада нуз наставу школску и појати у цркви. —

Конкуренти имју своје молбенице са сведочбама до 1. сеп. т. г. подписаном одбору односно општини поднети, избор ће бити 5 септ. т. г., који желе ово место получити, имају се лично општини представити. —

У Чипу п. п. Ерчин. Из седнице мест. школ. одбора 18. јула 1876 год. држане.

МИЛОШ ПАВЛОВИЋ перовођа. 2—2 ГАВРИЛО ТОДОР председник.

СТЕЧАЈ.

Српска обћина у Брђани разписује стечај за своју школу найдуље до краја августа п. р. учитељ има 300 ф. стан с баштом, огрев за се и школу, 12 фати дрва. Учитељ је дужан у цркви пјевати и дјецу пјевању црк. учити.

Брђани 23 јула 1876.

2—3 ПАВА ПАЈИЋ председник.

ОГЛАС.

Управа срп. вел. гимназије у Новом Саду јавља овим свима родитељима и старатељима који желе своју децу овамо на науку дати, да ће на овој гимназији уписивање ученика почети **29. августа о. г. по рим. кал. и трајати до 2. септембра.**

Ученици, који нису свршили главну школу, полагаће пријамни испит.

Уписна такса је 2. фор. 10. н. Школарина 6. ф. за сваки течај и прилог на библиотеку 1. фор. Од плаћања школарине могу бити опроштени само они, који докажу, да су сиромашни, да се добро владају и да добро успевају.

Родитељима, који своју децу са стране овамо доведу, препоручује се озбиљно, да се код управе ове гимназије распитају, где ће и коме своју децу на стан дати.

У Новом Саду 6. августа 1876.

Васа Пушибрк управитељ.

2—5

СТЕЧАЈ.

Православна општина Аџанска намерава своје црквено здање с поља оправити, посао је процењен на 610 ф. а. в.

Позивају се г. зидари — искључујући подузимаче који стручњаци пису на дан 6 (18) августа т. г. ради мањачне дражбе у лице овог места, да о свом трошку доћи изволе.

Главна условља су ова: а, 0/0 пишманлука који се има при дражби положити, остаје у рукама општине до свршеног посла. б. Дражбом прекинута цена посла исплатиће се у три рока; у почетку радњ., у средини ове и на крају на једнаке делове. в. трошак око прорачуна и уговора сноситће подузимач.

Остала условља и предрачун могу се код председника ове општине видети.

Из седнице црк. шк. одбора у Ади.

2—3 ЦРКВЕНИ ОДБОР.

ОБЈАВА.

Земљу пре Катарине Дузе на „Курјаковцу“ $26^2/_3$ ланца а 2500 □, даваће потписана општина на „Преображење“ 1876. у 4 сата по подне у писарници, где се парохијал уплаћује, на јавној лицитацији под аренду.

2—3 **Српска црк. новосадска општина.**

ОГЛАС.

Част ми је п. п. до знања ставити, да сам преузео **гостионик г. Писаревића и Шајба.** Обећавајући п. п. да ћу се старати, задовољити је у сваком погледу као: **укусним јелом, јутром у подне и у вече, изредном шљивовицом, добрим вином, и ванредно лепим пивом,** и умољавајући п. п. за што многобројнију посету, јесам

У Новом Саду 9 августа 1876

1—3 Са високо-штовањем СТЕВА НЕДЕЉКОВИЋ.

Имам слободу себе поштованој публици препоручити, да сам купио радњу обућарску од г. Н. Стојковића у Пешти, Гринбаумгасе бр. 7. С поштовањем понизно умољавам публику, ко жели обућу код мене наручити или купити, нека се изволи на ову моју атресу обратити, ја ћу са сваким задовољством понизну услугу учинити. Који су на страни и желе обућу од мене имати, нека ми се нумера дужине и ширине пошље и у писму назначи, од какве коже желе, ја ћу понизно дужности мојој одговорити.

Пера Костић, у Пешти, Гринбаумгасе бр. 7.

2—3

Препоручујем најбољу и најјачу

СИРЋЕТА ЕСЕНЦИЈУ

као и новосадски укисељени краставаца и бабурача у буради од ¼ ²/₂ ¹/₁ ²/₂ акова.

Сава Лакић у Новом Саду.

1—15

ЈЕДИНА РАДЊА У БЕЧУ!

која, узимајући у обзир рђава времена, цену својих еспапа још за 30 процената спушта, је

Фабричко стовариште кина-сребра од Х. Бетелхајма и друга у Бечу

(H. Bettelheim & Comp. Wien. Kärntnerstrase 14. im Bazar.)

Коштају н. пр.

	пре	сада
6 кавених кашика	3.50	1.50
6 кашика за јело	7.50	2.75
6 ножева за сто	7.50	2.75
6 виљушака за сто	7.50	2 75
1 „супнпепфер“	5.—	2.50
1 „милхшепфер“	3.—	1.50
1 мока-шоља с кашиком	6.—	3.—

	пре	сада
1. Наргиле за турски дуван	4.—	1.50
6 тацли за шећер	3.50	1.20
1 кутија за путер	3.—	1.50
3 плута (запушача) с фигурама	3.—	90
1 пар чирака	6.—	3.—
1 суд за теј	8.—	6.—
1 суд за сирће зејтин	8.—	5.—

Особито за поклоне удешено

6 ножева, 6 виљушака, 6 каш. за јело, 6 каш. за каву — сва 24 ком. у елег. кутији у место 24.— само 9.50

6 десерт-ножева, 6 дес-виљушака, 6 десерт-кашика, 6 рашљи за нож. — 24 к. у елег. кутији у место 26.— само 9.75

Најновија паста за чишћење злата, сребра и **кина-сребра**, од комада 25 н. 6 комада ф. 1.20. Дивне тацле, судови за теј, „теј-сервис,“ намештаји за сто, жирандоли, шећерни посипачи, разбијачи јаја, гарнитуре за јаја, згоде за држање чачкала, гривне за салвете итд. итд. За стране по наплати (per Nachnahme) тачно и савесно. — На захтевање послаће се опширан списак цене **забадава.** 12—24

Одговорни уредник др. Милан Ђорђевић. Издавалац „Задруга за срп. нар. штампарију.“ Српска народна задружна штампарија.

Додатак к броју 113. „Заставе.“

ПРЕДЛОГ

за основни народно-црквени закон о црквено-народној управи патријаршије и митрополије српске.

На основу права, што српском народу источне православне цркве по канонима исте цркве с једне по стародавном обичају и народно-црквеним установама с друге стране припадају, и што су које највишим царским и краљевским привилегијама, које пак државним законом, наиме чланком XXVII. уг. сабора од год. 1790. ујамчена, затим на темељу автономије истоме чланком IX. уг. сабора од год. 1868. признате и ујамчене, а нарочито у смислу §. 3. истога чланка, установљава се ради вршења те автономије следећи:

Основни народно-црквени закон:

I. Област црквено-народне самоуправе у опште.

§. 1. Српски народ источне православне цркве у монархији Њег. величаства има право, да средством својих органа самостално уређује одношаје, расправља, надгледа и извршује послове, који се тичу цркве, школе, просвете, наставни и добротворни завода и закада, српски народни фондова, манастирски и други црквено-народни добара, а уз то остаје право Њег. величаства, да врховни државни надзор уставним путем врши.

§. 2. Област црквене самоуправе обузима у одношају према држави и другим верозаконима сву цркву, њене установе и њено унутрашње и спољашње устројство. Но за вршење исте постоје органи две врсте, једни за унутрашње установе, и духовну управу и службу, други са спољашње установе и црквено-народну управу црквени и с тиме скопчани народни дела; но како се унутрашње установе цркве и унутрашњи строј духовни органа њени оснивају на канонима источно православне цркве, то овај основни закон као народно црквена установа, обузима само правила, по којима ће народ српски исте цркве вршити спољашњу црквено-народну самоуправу, и по којима ће постављати органе за уређење, заступништво, управу, надзор и контролу одношаја и предмета у §. 1. означени.

§. 3. Догме, тајне, богослужење и обред, и на њи относна духовна дисциплина остају ван домашаја ових правила, и она се на спољашњи строј и састав духовни органа односе у толико, колико су ови органи у свези са спољашњим народно-црквеним стројем и делокругом, и колико им се положај према државним властима и равноправност према осталим верозаконима осигурава.

Но ипак органима спољашње црквено-народне самоуправе остаје слободно, да у корист чистине хришћанске науке, целисходности обреда и с њиме скопчани црквени обичаја, даље у погледу духовне дисциплине и светковина празника духовним органима цркве, жалбе, тегобе и предлоге подносе, и настојавају, да се црквено народни живот савремено и духу православне цркве сагласно унапреди и усаврши.

§. 4. У самоуправи у §. 1. означеној и у §. 2. и 3. обличе опредељеној, учествују сви духовни и световни чланови источне православне цркве у опсегу патријаршије и митрополије српске у разним саставинама, средством за то уређених и одређених органа, као што сви и терете отуда истичуће сносе.

§. 5. Саставине црквено-народне области јесу:

а) Црквене општине;

б) Епископске дијецезе и относно архидијецеза;

в) Митрополија, уједно патријаршија српска.

§. 6. Органи ови саставина једни су за духовну службу или управу цркве, други су за уређење, административну црквену, школску и економску управу, трећи за црквено судство и то:

а) У црквеној општини;

парох или пароси за духовну службу цркве; црквена скупштина и одбор или одбори за административну црквену, школску и економску управу.

б) У дијецези и архидијецези:

епископ, относно архијепископ за духовну управу; епархијска скупштина и дотични одбори за административну црквену, школску и економску управу; епархијска конзисторија за црквено судство.

в) У митрополији уједно патријаршији српској: црквени синод за духовну управу и црквено судство у трећем ступњу митрополијска конзисторија (апелаторија); за црквено судство у другом ступњу; срп. нар. сабор за уређење црквено-народни одношаја, послова и органа и њиног делокруга за уређење црквено-народни имања и за највишу контролу њину; даље саборски стални одбор и органи непосредне школске и економске управе.

§. 7. Свака саставина црквено народне области властна је да у свом опсегу, у делокругу средством својих органа самостално управља и рукује своје црквене, школске, економске, фондске, закладне и добротворне ствари, и свака нижа учествује у састав и самоуправу виши органа до највишега на основу представничког устава.

II. Област око цркве.

§. 8. Митрополија српска је самостална црквено-народна област, у коју равним правима и дужностима здружени спадају сви православни Срби и они православни друге народности, који су у њој или јој се приљубе.

По томе Срби православне цркве у Далмацији и Боци Которској имају право да се српској митрополији придруже, а ова има право и дужност, да их у свој опсег прими.

Црквена општина или дијецеза, која би из свезе са српском митрополијом иступила, губи права на користи, које је од српске митрополије уживала, и нема права на добра, фондове и закладе, која истој митрополији као црквено и опште народна припадају.

§. 9. Митрополиту српском пристоји и признаје се историјско народно-црквено достојанство и јерархијски ступањ патријарха српског.

§. 10. Највиша духовна власт митрополије српске и с њоме патријарх и митрополит српски има право, да у делокругу свом са подобним црквеним властима и поглаварима цркве и ван ове монархије слободно саобраштава, а са подобном власти у опсегу ове монархије у корист јединства верозакона и заједничке заштите у каноничну свезу ступи.

Орган те свезе установљава срп. нар. сабор са романским споразумно.

§. 11. Патријаршији и митрополији српској јамчава се верозаконска слобода и равноправност са другим верозаконима и на основу исте право, да у отношају према држави и другим верозаконима у свима својим делима и писмима цркву своју „источном православном црквом“ називати може, даље право властитог календара источно православне цркве.

§. 12. Сва лична или стварна права слободе или користи, што их земаљски закони другим верозаконима, или једнима од најпредњи дају, било укупно или појединим органима и члановима као духовњацима и духовним приправницима, јамчавају се митрополији српској, њеним органима и члановима.

Свота у то име из државне благајнице српској митрополији као верозаконска потпора намењена, предаваће се истој на даље расположење.

Где се у војсци или у државним заводима покаже потреба особеног душепопечитеља или катихизације за Србе, држава ће душепопечитеља или катихете Србе намештати и издржавати, и то лица која надлежни орган православне цркве означи.

§. 13. Патријаршија и митрополија српска и сви саставни делови српске црквено-народне области, имају право корпорација и могу не само покретно него и непокретно имање на сваки законити начин на своје цели и потребе стицати и поседовати.

§. 14. Митрополији српској остаје право, да интеркалари и оставине после дијецезана епископа и митрополита српског припадају дотичним српским народним фондовима и да епископ и относно митрополит само половином чисте оставине опоруком расположити може.

§. 15. Патријаршији и митрополији српској припадају црквене и све друге зграде, добра, фондови, закладе и друго имање они у српској митрополији постојећи или бивши црквени општина, које усанућем, раселењем или иначе престану, и она располаже с њима на цели подобне или сродне онима, на које су у исчезлој општини употребљаване биле.

III. Област око школа и приватни завода и закада.

§. 16. Српски народ источно православне цркве у опсегу патријаршије и митрополије српске у опште, и особено свака саставина црквено-народне области: Митрополија, дијецеза, црквена општина има право, да оснива и издржава основне и више срп. нар. школе, грађанска и друга средња училишта као: гимназије, реалке, и реалне гимназије, трговачке, занатлијске и економске школе, учитељско приправничка, богословска и виша научно-стручна училишта, да оснује учену академију народни музеј, народну библиотеку, народно позориште и подобна учевна и просветна заведења, или да основана из црквено-народни извора подпомаже.

§. 17. Уређивање основни и с њима у свези стојећи као: недељни и виши срп. нар. школа припада највишем органу црквено-народне самоуправе срп. нар. сабору, који ће по томе њино спољашње и унутрашње устројство, начин постављања и издржавања учитељског особља, састав и начин непосредне и орган више управе и надзора установљавати.

Уредбе о устројству основни народни школа поднашају се државној власти и то, ако земаљским и школским законима нису у наточ, на увиђење, иначе на потврђење.

§. 18. Одношаји у погледу други средњи и виши школа, училишта и завода, зависе од тога, ко их оснује и издржава и то:

а) Где се таке школе, училишта или заводи оснују и издржавају из народни добара и фондова, или закада митрополији на те цели поверени, било црквено-народним прирезом, или добровољним опште народним прилозима, ту ће уређење по свему, по устројству, управи, надзору, постављању професора и дисциплини припадати срп. нар. сабору и од њега на то постављеним органима.

б) Где таке школе, училишта или заводе оснују и издржавају поједине дијецезе, поједине или на то удружене црквене [illegible] друштва, и поједина лица, но по православном и српском значају и по томе на основу и под заштитом народне верозаконске самоуправе, ту ће саборска уредба о унутрашњем устројству и учевном суставу за таке школе за основу служити, но власт сабора и његови органа ограничаваће се на надзор, да се испуњавају услови, који су прописани, да таке школе са верозаконским значајем и равноправно са подобним земаљским школама постојати могу, осим ако се сабору и његовим органима већа права добровољно уступе.

в.) Где се пак школе, училишта или заводи под б) означени потпором из општенародни извора под а) оснују или издржавају, ту ће сабор и његови органи осим права под б) наведени, имати и она права, која уговором, или уступком добије, но свакако ће имати право контроле, у колико је и докле је потпора потребна, и да ли се потпора на опредељене цели и са успехом употребљава.

Ово у сличном смислу важи и за друге просветне заводе српске, који народну потпору уживали буду.

§. 19. Професори на средњим и вишим, из општенародни извора основаним, издржаваним или потпомаганим училиштима, ваља да су свакако испитани и то не само пред комисијом земаљски власти него и пред комисијом сабора или његови органа на то опредељеним.

§. 20. Уређујући црквено народни орган примениће при уређењу основни школа она опредељења земаљски закона, која прописују неопходне услове за њин вероисповедни опстанак и при уређењу других школа она опредељења исти закона, која прописују неопходне услове за њину јавну важност и успоређење њино са подобним земаљским школама, навластито:

а) При уређењу основни школа примениће се земаљски закони о томе, каква и колика да је зграда школска; каква да је оправа, и каква да су учевна средства; колики да је највећи број ученика на једну учионицу и једног учитеља, или учитељку; који да је најмањи број учевни предмета; које да је најкраће време посете школске преко године и колико година да најмање траје; каква да је и како испитана способност учитељског особља, и које му је занимање закрајено.

б) При уређењу виши српско-народни и грађански школа примениће се земаљски закони о одељењу мушког и женског пола; о броју ученика на један разред и једног учитеља; о најкраћем трајању школски година и најмањем броју учевни предмета.

в) При уређењу учитељско-приправнички школа примениће се земаљски закони о најмањем броју учевни предмета, о испиту и о успеху приправника.

г) При уређењу осталих средњих и виши школа примениће се земаљски закони о условима, под којима исте јавност и успоређење са подобним земаљским заводима уживају.

д) При уређењу богословије имаће се обзир на предлог црквене духовне власти у погледу учевни предмета, и начин испита из богословски наука, као што ће иста власт и катихизис за основне и друге школе прегледати и одобравати.

е) Црквено-народни органи, који школе уређују, опредељују и наставни језик у тим разним школама.

§. 21. По праву уређења основни и други школа српски, припада митрополији српској и относно срп. нар. сабору и његовим органима право одобрења и издавања учевни књига, за те школе потребни.

§. 22. У погледу опште народне просвете имају саставни делови српске црквено-народне области појединце и митрополија и патријаршија српска укупно право, да по мери на то доспевајући средстава подижу и подпомажу књижевност српску особито којом се општа народна образованост шири и унапређује и да на ту циљ постојећа српска друштва потпомажу и наградама или иначе изазову умне снаге и производе српске.

§. 23. Исти имају право за подмладак српски оснивати стипендије или потпору одређивати за изучење мушког и женског подмладка српског, као и за то, да се стручни Срби у школској струци практично усаврше.

IV. Област манастирски и други црквено-народни добара.

§. 24. Манастири и манастирска добра у патријаршији и митрополији српској на црквене и просветне цељи народа српског у истој митрополији опредељени, као црквено-народна добра спадају у економском погледу у област црквено-народне самоуправе српске, и српски народни сабор уређује начин администрације и руковања, надзора и контроле, установљава потребне органе за то, и располаже приходима на опредељење црквено народне цељи.

§. 25. Највиша духовна власт, архијерејски синод уређује, или на основу постојећи правила, одржава унутрашњи строј и ред манастирског братства, но број потребни монаха, као и начин њиног издржања опредељује срп. нар. сабор.

§. 26. Свештеномонаси вишем црквеном чину посвећени, нити ће за настојатеље манастира постављати се, нити ће у манастирима становати него употребљавати се за потпомоћ дијецезанима и у разним струкама црквене администрације и црквеног судства. Архимандритима може се почастни назив од поједини манастира давати; ови свештеномонаси издржаваће се из прихода манастирски добара.

§. 27. Приходима манастирски добара, као и готовине, која се под називом „манастирски депозита“ рукује, располаже срп. нар. сабор, и они ће се употребљавати на одржање манастирски црквени и други за станове братства и за економију потребни здања, као и на издржавање манастирског братства, а преко тога на школске и просветне цели и потребе народа српског.

§. 28. Народни сабор моћи ће поједине манастире и здања њина или због несаразмерности доходака и трошкова или због претежни просветни потреба народни определити на школску или другу просветну цел.

§. 29. Митрополијска и епископска црквено-народна добра спадају у област црквено-народне самоуправе српске, и срп. нар. сабор уређује начин администрације и руковања, надзора и контроле, установљава и поставља органе за управу, надзор и контролу над њима и располаже са приходима њиним на опредељене црквено-народне цели.

§. 30. Приходи непокретни митрополијски и епископијски црквено-народни добара употребљаваће се на издржавање патријарха и митрополита српског и дијецезана епископа, даље на зидање и одржавање архијерејски резиденција и митрополијске, у колико за то постојећи фонд доспевао неби. Сувишак се обраћа на црквене, школске и просветне народне цели по потреби цркве и народа, а нарочито на издржавање црквеног судства.

§. 31. Управа како манастирски, тако и митрополијски и епископско црквено-народни добара може једна бити, но књиге и рачуни особено се воде.

§. 32. Постојеће грунтовно укњижење речени добара исправиће се тако, да код манастирски добара гласи: „срп. црквено-народно добро манастира ..... (по имену) а код други: „Српско-црквено-народно добро патријаршије и митрополије српске.“

§. 33. Њег. Величаству остаје право врховно-државног надзора над српским црквено-народним добрима, но без уштрба српске црквено-народни самоуправе и права њени органа, да њима самостално рукују и располажу, и да приходе њине на црквено-народне цели и потребе опредељују.

§. 34. Ако би ванредна потреба или очевидна корист цркве и народа изискивала, да се речена црквено-народна добра или делови њини са другим непокретним добрима промену или да се обтерете или у покретно имање претворе, то ће срп. нар. сабор моћи само онда учинити, ако две трећине саборски чланова то закључе, или надполовичној већини архијерејски синод приступи или ако и без тога нов за тим долазећи народни сабор одлуку пређашње саборске већине усвоји.

V. Област око народни фондова и фундација.

§. 35. Народни фондови спадају у самоуправну област патријаршије и митрополије српске, и срп. нар. сабор уређује начин администрације и руковања њиног, установљава и поставља органе за то као и за контролу.

§. 36. Доходцима народни фондова располаже срп. нар. сабор на опредељење црквене-народне цељи.

§. 37. Доходак тако званог „неприкосновеног“ народног фонда употребљаваће се поглавито на зидање и одржавање архијерејски резиденција у недостатку средстава од прихода митрополијски и епископски црквено-народни добара и относно у недостатку фонда за зидање архидијецезанске резиденције, и на то ће се по крајњој потреби и од главног уложити моћи; по том на издржавање црквеног судства у недостатку прихода исти добара и на особље и потребе дијецезанске, относно архидијецезанске црквене администрације; на послетку на потпомагање оскудни црквени општина у црквеним и школским потребама, нарочито у погледу основни школа српски.

§. 38. Доходак клирикалног школског народног фонда опредељен је једино на школске и просветне цели и потребе народне, навластито на школе, училишта и заводе за мушки и женски спол, који народу у целој митрополији српској или у појединим дијецезама или крајевима очевидну корист доносе, као: на богословски и учитељско приправничке училишта; на оснивање или потпору гимназија, реалка, реални гимназија, трговачки, занатлијски и економски школа, на училишта за више образовање српкиња и виши научно-стручни училишта; на стипендије за изучење или извежбање школски учитеља и професора; на издавање школски књига и у опште на цели и потребе народне у §. 16. означене.

§. 39. Интеркалари дијецезана и относно архидијецезана иду у „неприкосновени“ народни фонд; оставине пак њине, које без опоруке посве, иначе нерасположеним делом, свакако половином у народне фондове долазе, припадају после патријарха и митрополита посве „неприкосновеном“ народном фонду, а после дијецезана епископа, половином томе, половином клирикално-школском народном фонду.

§. 40. Што од школског фонда у Пешти митрополији српској припадне, руковаће се онда и онако где и како горњи народни фондови, а доходак ће се употребљавати на намењене цели, нарочито на учитељско приправничко училиште и потпору изнемогли учитеља у пределима, из којих је фонд постао.

§. 41. Из прихода манастирски и јерархијски црквено-народни добара образоваће се нови народни фондови, из први под називом „манастирско-народни фонд;“ из други под именом „јерархијско-народни фонд“ са определењем, које је у §. 27. и 30. означено.

§. 42. Финансијска управа ови нови фондова биће она иста, која и досадањи народни фондова, но благајничко руковање биће тако, да се сваком фонду своје стање знаде.

§. 43. Фундације, у којих је финансијско руковање и располагање са цели фундације митрополији српској или митрополиту српском поверено, стоје у финансијском погледу под управом срб. нар. фондова и срб. нар. сабор има у том погледу сва она права, која му према народним фондовима припадају; што се пак располагања са тим фундацијама на основне цели стиче, ту српски народни сабор има пуно право располагања у материјалном погледу, као што је код фундације за архијепископску резиденцију: зидање резиденције; код фундације за благодејање: начин издржавања благодејанаца; што се пак моралне стране фундација тиче, као: раздавање стипендија, ту ће народни сабор према свима онима, којима је право раздавања стипендија као претставницима православне цркве или народности српске у патријаршији и митрополији српској поверено, вршити право надзора и контроле, да ли се и како фундацијона цел испуњава и у том ће погледу целисходне мере предузети и по потреби и целисходну измену основнога писма код Њег. Вел. посредовати.

Сабор може код фундација, код који митрополит српски или дијецезан епископ са таким стипендијама располаже, установити начин, како да исти представници цркве са органом од сабора постављеним то право располагања заједно врше.

§. 44. Где је финансијско руковање Србима измењене фундације и располагања са стипендијама ван руку органа митрополије српске, или претставника православне цркве или народности српске, ту ће народни сабор имати право народа, да се фонд фундације осигура, и контролу, да се стипендије заиста и по количини и по достојности онако раздају, као што је основано, и у оба погледа имаће право заступства ти фундација како код судски, тако и политични власти, као и право, да у случају материјалне или моралне опасности за фундацију, исту путем врховног права Њег. Величаства под управу црквено-народни органа приведе.

§. 45. Где год неби било опредељенога старатељства каквој фундацији православног и српског значаја, или би постојећа старатељства захтевала, или пристала, то ће се таке фундације под управу народни фондова ставити.

§. 46. Њег. Величаству остаје право врховног надзора државног над свима реченим фондовима и фундацијама, но без уштрба црквено-народне самоуправе српске и њени органа, који тима фондовима и фундацијама под највишом саборском контролом самостално рукују, самостално их на приплод дају, руковање, књиго- и рачуноводство, и касу контролишу, како то срп. нар. сабор установи и нареди.

§. 47. Ако би очевидна корист народна и заискивала, да се готовина фондова или фундација уложи у непокретна добра, то ће сабор моћи учинити само онда, ако две трећине гласова то закључе, или ако надполовичној већини гласова митрополит и патријарх српски приступи, или ако идући нов сабор већином гласова закључење претњашњег сабора усвоји.

VI. Области око уређења органа и њиног делокруга.

§, 48. Српски народ у опсегу митрополије и патријаршије српске има као извор, основ и услов своје црквено-народне самоуправе право, да сретством своји заступника сам и самостално уређује највиши и меродавни орган своје црквено-народне самоуправе, који се зове срп. нар. сабор.

§. 49. Срп. нар. сабор, као највиши орган црквено-народне самоуправе српске споља према државним властима и другим верозаконима представља, заступа и заштићава права и користи клира и народа српског у црквеним, школским, просветним и економским стварима, и у опште српску црквено-народну самосталност и самоуправу.

Као таки има право, да Њег. Величаству и дотичним земаљским законодавним телима и владама предаје жалбе и тегобе противу повреде или стешњења црквено-народне самоуправе и да своје представке и захтеве подноси.

§. 50. Срб. нар. сабор изнутра је извор свега црквено-народног устројства и највиша народна контрола остали црквено-народни органа.

Као таки властан је, да се извештава о стању црквено-народног живота или непосредно чрез своје комисије или поверенике, или посредно изискујући извештаје од остали црквено-народни органа и примајући и решавајући, жалбе, тегобе и молбе поједини органа или чланова из митрополије и патријаршије српске.

§. 51. Сабор самостално уређује саборско устројство и преустројство, како у погледу спољашњег и унутрашњег састава, делокруга, трајања периоде и места састанка, тако и у погледу избора чланова и начина пословања; он по томе установљава саборски изборни и пословни ред.

При том уређењу важе ови основи:

а.) Патријарх и митрополит српски, а кад овога нема, администратор патријаршије и митрополије српске сазива сабор уз пријаву Њег. Величаству, а за случај, да би ови своју дужност занемарили, сабор установљава ко ће га у законито време или по потреби и ванредно засвати.

б.) Састанак сабора периодичан је, но периода једног сабора неможе бити дужа од три године дана.

в) Сабор је тако састављен, да су чланови епископства лични чланови сабора, да је и остали клир заступљен и да се избори оснивају на представничком суставу.

г) Сабор сам оверовљава своје чланове и властан је за извиђење спорни избора своје поверенике изаслати, којима ће извршна земаљска власт потребну асистенцију дати.

д) Сабор има два председника; једног по достојанству, патријарха и митриполита српског, и кад овог нема, администратора патријаршије и митрополије; другога по избору кога сам сабор бира. Патријарх и митрополит и односно администратор отвара прву и закључује последњу седницу сесије, председава у свечаним седницама и у расправним, док се сабор не састави (конститује); какав ће положај у осталим расправним седницама један и други председник према сабору и међусобно заузимати, то ће сваки сабор за своју периоду установити после свога конститујисања и под председавањем оба председника.

е) Сабор сам своје седнице одгодити може, никако председници, а државној власти у том погледу не припада никакво друго право, него које би јој државни закон према другим верозаконима у том погледу једино у интересу јавног реда, и мира и земаљског устава дао.

ж) Као што се државна власт нема у унутрашње ствари црквено-народне самоуправе мешати, тако и повереницу јој нема места у сабору и саборским седницама.

з) Измене у пословном реду може донети један сабор тако само, да оне за идући сабор важе.

§. 52. Сабор уређује састав и делокруг средишњи органа, како за непосредну управу, надзор и контролу, тако и за управу, надзор и контролу епархијски и црквено-општински органа, а навластито више органе за црквено судство, за управу и надзор школа, за управу надзор и контролу црквено-народни добара, народни фондова и фундација.

При том уређењу важе основи:

а) Црквени синод.

Црквени синод двоструко је: српски архијерејски синод за духовну управу и срп. црквено-народни синод, за црквено-народно судство у највишој инстанцији.

Први се установљава по црквеним канонима и састоји се из архијереја.

Други се састоји из архијереја и толико чланова од свештенства и световног реда, колико је архијереја са патријархом или његовим заменником на челу; ове изборне чланове бира сабор и ван средине своје.

б) Митрополитска консисторија.

Ова као друга црквено-судска инстанција састоји с ових трећине архијерејски чланова, које архијерејски синод бира, трећине свештенства и трећине световног реда, које сабор и ван своје средине бира.

в) Стални саборски одбор.

Стални је одбор поглавито главна контрола средишњи административни и школски органа у одсутству сабора, који сабор или за време своје периоде или од једне до друге сесије поставља из средине своје чланова.

Чланови сталног одбора не могу бити у исто време чланови којег од средишњи административни или школски органа.

Правом контроле има овај одбор власт, да не само да може од средишњи органа периодичне, а по потреби и особене међувремене извештаје о течају послова, или о стању поједини ствари изискивати и прегледом записника, књига, акта и каса о правилном вршењу дужности осведочавати се, него и да може обуставити поједине закључке и поступке средишњи органа за економску и фондску управу, који би у наточ саборским установама или одлукама, или на очевидну штету народну били, и ако ствар отлагања не трпи, другу наредбу на своју одговорност учинити; тога ради одбор ће властан бити, да за важнији посао административно економске управе изашље чланове своје ради присутства и надзора.

Стални одбор имаће право, да по увиђењу ванредне потребе, патријарха и митрополита српског и односно администратора позове, да ванредну сесију сабора савове, које ако се за 6 недеља дана не учини сазваће га одбор преко свога председника.

Стални ће одбор у одсутству сабора проглашавати саборска закључења, навити ће и настојавати, да се саборски закључци тачно изврше.

Он ће припремати предлоге за сабор о стварима, које му сабор поручи или које по властитом увиђењу, или усљед жалба, тегоба, и предлога са стране или искуством при контролисању за вредне нађе, да пред сабор дођу; тога ради одбор ће властан бити о народном трошку стручњаке призвати и саслушати и друге податке посредно или непосредно преко своји изасланика набављати.

Сабор може одбору и поједине важније послове за извршење поверити.

У спољашњем отношају пак сталном је одбору навластито право и дужност, да у отсутству сабора, са патријархом и митрополитом српским заједно црквено-народну самосталност и самоуправу пред државом и другим верозаконима представља, заступа и заштићава; с тога ће патријарх и митрополит српски подобне од владе долазеће или влади одлазеће предмете у савету и по одлуци сталног одбора решавати и са према подписом на то одређеног одборског члана отправљати.

§. 53. Сабор уређује састав и делокруг епархијски и црквено општински органа, као и начин њиног постављања.

При овом уређењу важе основи:

а) У дијецезама и односно архидијецези.

Свака дијецеза има своју епархијску скупштину као представницу, заступницу и контролу дијецезе. У њој је заступљен и духовни и световни ред по представничком суставу и има два председника: дијецезана по достојанству и избранога, који првога свагда замењује.

Епархијска по саборској установи уређена скупштина, може установу о будућем устројству епархије уредити и са одобрењем сабора у живот увести.

Епархијска конзисторија као прва црквено-судска област састоји се под председништвом дијецезана из духовни и световни чланова, од који последњи највише половина, најмање трећина.

б) У црквеној општини.

Основ је устројству црквене општине, црквено-општинска самоуправа, темељ целе црквено-народне самоуправе која се према томе само у толико умерава, колико то јединство народа патријаршије и митрополије српске, општа народна корист, и заштита поколења у општини захтева.

Председник је црквеној општини изборан.

Свака уређена општина може установу о свом будућем устројству донети и путем епархијске скупштине, или непосредно сабору на одобрење поднети.

§. 54. Народни сабор, епархијска скупштина и црквено-обштинска скупштина могу органе црквено-судске, административне, школске и економске управе и контроле поставити само на време своје периоде, но дужност овима траје, док их идуће конститујисано представништво одлуком или избором други чланова, дужности не реши.

Изузимају се школски надзорници, митрополије и епархија, управитељ црквено-народни добара и у опште црквено-народни чиновници под платом, који се могу и на све време доброг владања поставити.

§. 55. Управни надзорни и контролни органи, и односно чланови њини одговорни су за своје делање и за штету, коју би или општему или појединим противузаконитим поступком, злоупотребом власти или занемарењем своје дужности нанели; зато ће се поименце гласати и у записнику забележити, како је ко гласао.

§. 56. Пословни и међусобни дописни језик је свију црквено-народни органа српски, са ћирилском писменицом, осим онде, где је народност друга која ће свој језик употребљавати, или помешана, где ће ако другог споразумљења не буде, језик већине православног становништа употребљавати се.

VII. Избор патријарха-митрополита и епископа.

§. 57. Српском народу источне православне цркве у патријаршији и митрополији српској, остаје у целости стародавно и ујамчено право избора митрополита, уједно патријарха српског, које право исти путем народног сабора врши.

§. 58. Избран за патријарха митрополита може бити сваки Србин источно-правосл. цркве у патријаршији и митрополији српској, без обзира на чин и степен, који за то канонично прописана својства има.

§. 59. Начин избора установљава сабор у саборском устројству, а по избору важе следећа определења:

Ако избор падне на епископа или лице, које је канонично већ са успехом испитано, или које у цркви тако место заузима, које условљава канонична својства, то ће се избор поднети Њег. Величанству на потврђење, које се неможе ускратити:

а) ако је избрани већ епископ или

б) ако се са избором већина архијереја сагласи; или

в) ако је избор са две трећине присутни саборски чланова обављен; или

г) ако нов сабор избор надполовичне већине претњашњег сабора и том таком већином гласова понови.

Ако изабрани још не би био канонично испитан, то ће пред комисијом на то одређеном испит полагати, и у случају доброг успеха, поднеће се избор Њег. Величаству на потврђење са горњим посљедицама.

§. 60. Потврђени патријарх-митрополит полаже Њег. Величаству заклетву верности, а сабору заклетву, да ће православној цркви веран бити, да ће црквено-народне установе одржавати, и да ће права и користи црквено-народне самоуправе заступати и заштићавати, по чему се за патријарха-митрополита производи.

§. 61. Срп. нар. сабор бира дијецезане епископе, док то право на епархије не пренесе, између лица, као што је у 58 §-у речено и на начин у саборском устројству установљен.

§. 62. Са избором поступа се тако исто, као што је и за избор митрополита прописано; ако је избрани канонично са успехом већ испитан, или заузима место у цркви, које канонична својства условљава, подноша се одма, ако није испитан, подноша се после успешног каноничног испита Њег. Величаству на потврђење, које се ускратити неможе, ако је:

а) изабрано свештено лице; или је

б) архијерејски синод са избором сагласан; или

в) ако је избор са две трећине гласова обављен; или

г) ако идући сабор са обичном већином гласова подобни избор претњашњег сабора понови.

§. 63. Архијерејски синод може пре избора епископа сабору способне кандидате препоручити, а и сабор може од синода пре избора мишљење му изискати, и ако избор падне на једног од синода означени, то ће се избор као сагласан са синодом сматрати.

§. 64. Сабор у споразумљењу са архијерејским синодом, поставља сталну комисију за каноничне испите у коју комисију половину чланова сабор, половину архијерејски синод бира, и којој је председник патријарх или заменик му. Број чланова установљава сабор.

§. 65. Кад се упразни место патријарха и митрополита, администраваће до попуњења патријаршију и митрополију епископ, кога већина архијереја на то определи, у случају неспоразумлења годинама чина најстарији.

§. 66. До попуњења упражњеног епископског места, администраваће епархију, кога митрополит и патријарх, или ако и док и овога нема већина архијереја, а у неспоразумлењу администратор патријаршије и митрополије постави.

VIII. О уређењу и дотацији клира, и у опште о црквено-народном финансиском праву.

§. 67. Срп. нар. сабор уређује број и опсег дијецеза и одређује седиште како дијецезана, тако и патријарха и митрополита српског, и саопштава учињене промене дотичној држав. власти ради знања.

§. 68. Сабор уређује број пароха и у опште свештеника у митрополији и патријаршији српској, и начин њиног постављања, као и потребу, број и округ протопресвитера.

§. 69. Сабор установљава начин, како се постављају архимандрити и остали за виши црквени чин опредељени свештеномонаси.

§. 70. Срп. нар. сабор уређује дотацију целога клира у митрополији и патријаршији српској, како по мери тако и по начину плате и други ужитака.

§. 71. Митрополит и патријарх, као и дијецезани епископи уживаће уз слободан стан годишњу плату у готовом из прихода комасовани митрополијски и епископијски црквено-народни добара, но тако, да се, што од ти прихода не би достало, на појединy дотичну дијецезу разреже.

§. 72. Од сабора установљену дотацију клира, дотична представништва не могу смањити, а повишење важи само за време периоде представништва, које је повиси.

§. 73. Сабор има право за црквено-народне потребе нарочито за трошкове сабора и сталног одбора, за црквену администрацију дијецеза, за црквено судство, за надзорништво основни школа, за допуњење дотације архијереја, за потпомоћ оскудни општина у црквеним и школским општинама, у опште на потребе, које су општенародне, или на заједници (солидарности) основане, прирез на народ митрополије и патријаршије српске са обзиром на сиромашније дијецезе разрезати, у колико би то у недостатку непосредни црквено-народни извора нужно било.

§. 74. Црквене општине имају право у недостатку непосредни извора своји за одржавање цркве и црквени потреба парохијског свештенства, школе, и општинског учитељства, и за друге њином старању поверене цели прирез црквено-општински разрезати.

§. 75. Установе сабора о дотацији парохијског свештенства, учитељства основни школа, као и у опште оне, којима се народ непосредно финансијски оптерећава, и по томе уредбе о прирезу на народ, поднашају се државној власти на потврђење. Таке промене у потврђеним дотацијони установама и разрезним уредбама које народу терет олакшавају, поднашају се државној власти на увиђење.

То исто важи и за општинске подобне финансијске установе и уредбе.

§. 76. Земаљске власти биће својом извршном моћи на припомоћи, да се црквено-народни прирези по потреби ексекутивно прикупе.

IX. О праву запта (дисциплине.)

§. 77. Срп. нар. сабор властан је установити правила о одржању реда и испуњавању дужности разни црквено-народни органа, и последицама преступа ти правила, злоупотребе власти и пренебрежењу дужности. У колико би се пак та правила запта односила на духовна лица, то се она могу распростирати само на новчане глобе, узапћење и одузетак дотације и на губитак званичног места, никако на чин, који под духовну дисциплину подпада.

Земаљске власти биће при извршењу ти правила по потреби и на позив извршним сретствима на помоћи и ако позив одбију, навести ће разлоге против чега је отворен пут призива на више земаљске власти.

X. ИзврШливост црквено-народни установа, уредаба и одлука.

§. 78. Установе, уредбе и одлуке црквено-народни органа, које они у свом делокругу закључе, и за које није прописано, да се земаљској или вишој црквено-народној власти на одобрење поднашају, немогу се извршити пре тога одобрења.

За које је прописано, или се пропише, да се земаљској или вишој црквено-народној власти на увиђење поднашају, постају извршљиве, ако за 30 дана од пријема поднеска приговор не дође.

Но и у оним приликама, где је поднос на потврђење прописан, постају установе, уредбе и одлуке извршљиве, ако од дотичне државне власти за 90 дана од други, како земаљски, тако и виши црквени власти за 40 дана ни решење, ни приговор не стигне, изузимајући случајеве где се потврда Њег. Вел., земаљског или срп. нар. сабора захтева.

Где пак места тегоби и призиву има, ту извршљивост зависи од истока рока томе, или од последњег решења.

XI. Промене установа.

§. 79. Промене они определења овог основног закона, која о отношају црквено-народни органа у опште, и особено срп. нар. сабора према земаљским или црквеним духовним властима гласе, као и промене §. 1. 2. и 3. овог основног закона важе кад их срп. нар. сабор са две трећине гласова закључи и Њег. Величаство потврди. За остале промене довољан је закључак са две трећине гласова.

§. 80. Определења декларaторског решкрипта од 4. (16.) јула 1779. и саборске уредбе од г. 1865 и односно царске и краљевске уредбе од 10. ауг. 1868. овом основном закону противна, губе важност своју.

Властник др. Свет. Милетић. Одговорни уредник Стеван Поповић. Издавалац „Задруга за срп. народну штампарију.“

Српска народна задружна штампарија